ВІДГУКИ МИНУЛОГО

О. КОШИЦЬ В ЛИСТАХ ДО П. МАЦЕНКА

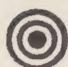

— 1954 —

"Культура й Освіта"

ВІДГУКИ МИНУЛОГО

О. КОШИЦЬ В ЛИСТАХ ДО П. МАЦЕНКА

— 1954 —

"Культура й Освіта"

4. Васил. Лотиць

Printed in Canada

ВЕЛИКОМУ УЧИТЕЛЮ Й МИСТЦЮ
З НАГОДИ 10-ЛІТТЯ СМЕРТИ —
ІВАН ІЛЬЧИШИН.

Published by Iwan Ilchyshyn, Winnipeg, Man.

Printed by the Ukrainian National Publishing Co., Ltd.
184 Alexander Ave., Winnipeg, Man., Canada.

Дівчинка, в Монтреалі на концерті 1943 р., підносить квіти Олександру Кошицю. Світлина з мішаного хору, зложеного з хору Українського Національного Об'єднання, православної громади та любителів. На концерті перший раз виконувались опр. О. Кошиця "Ходить турчин по городі" та "Кант св. Димитрію".

ПЕРЕДМОВА

Ця неповна збірка листів Олександра Кошиця за останні роки його життя (1939 - 1944) надрукована з нагоди 10 - ліття його смерти (1944 - 1954).

Рішився я оприлюднити ці листи для глибшого розпізнання Олександра Кошиця як людини й великого мистця з найосновнішого джерела — з його листів. Це одногасно спригиниться і до розвіяння безосновних переказів, які, дуже гасто, не освітлюють облиггя мистця, а притемнюють його.

По закінгенні його мистецької поїздки по світі з "Українською Республіканською Капелею", а потім з "Українським Національним Хором", жив він у Ню Йорку. Про ті роки життя та його працю громадянство мало що знало і ще менше цікавилось. В Україні, під московською окупацією, співались його опрацювання ("Та болять ругки" . . .), але його авторство заступалось якимсь Ш., а під польською окупацією, в Галигині, панувало таке відношення до людей міри О. Кошиця, що, до певної міри, вияснює уривок з листа А. Чайковського:

"Чи гитали, Пане Професоре, дві критики на наші історигні повісти взагалі? Д. М. Рудницький в "Ділі" і якийсь псевдонім в "Новому Часі" потрактували мене "пер нон ест", не згадуюги про мене ні словегка. А другі мої товариші по фаху повиходили з-під цих критиків так, як людина, що забіжить необережно в пасіку під рійку, не ослонивши лиця. Усякому щось бракує. А я гадаю собі, що хотяги нинішніх критиків вдовольнити, треба усі персонажі повісти заставити ходити на головах і догори ногами. Такий автор буде цікавий, дотепний, загадогний і незвигайний, і з'єднає собі ласку критиків".

(Із листів Андрія Чайковського до проф. Івана Огієнка. Лист з 27. 5. 1927 р. Див.: "Наша Культура", г. 12 (177), жовтень 1952, Вінніпеґ, Ман.)

Павло Маценко.

ПОКАЗНИК ІМЕН З ЛИСТІВ.

5. XI. 1939, Ню Йорк.

ТРЕБА пошкодувати, що не маємо відповідного органу, в якому могли б ми звести дискусію на тему "Догматів", бо часописи, що обслуговують щоденні потреби загалу, для цього не надаються, та й загал такими речами не цікавиться...

Для мене ж те питання подвійно цікаве не тільки з огляду на саме питання про "Догмати", але й загально, бо свого часу я писав кандидатську академічну дисертацію на тему про "Манастирські Обіходники XV та XVI ст." й там був цілий відділ про церковний спів. Того питання я не спускаю з ока, починаючи з 1901 року, по можливости працюю над ним (особливо тепер). Напрямок урядово-російської тенденційної науки, уґрунтованої на "а-пріорі" прийнятій тезі московського примату, примушує мене працювати над виясненням його тенденційности в питанні джерел нашого церковного співу, бо з цього можна робити дальші, більш широкі висновки.

Що торкається гармонізації "Догматів"*), то я не ставив собі завдання, так би мовити, "археологічної адекватности" звучання (фактично "адекватности" на здогад, теоретично мислимої) і через те не базувався на відповідному звукоряді, а вжив мелодій вільно, не в'яжучи собі рук, маючи на увазі **головне** — їх пісенність, та як вона відбивається в сучасному українському вусі й мислиться в музикальній свідомості людини, що не порвала зв'язку з народньою музичною стихією.

Там є, можливо, дещо з риґористичного погляду не припустиме (напр. хроматизми), але загально звучання та голосоведення взято в стилі Лаврського (Київо-Печерського) співу, який єдино мислимий в цьому ви-

---

*) Догмат (догматик) — це прославна догматична пісня про Матір Божу, що співається на Вечірні перед "Входом". "Догматики" — це найвища форма і досягнення музично - церковного українського вокального мистецтва. — П. М.

падкові історично й найбільш надається акустично для цих мелодій. Тоді як інші "строгі" принципи трактування їх в гармонізації, по моєму, завжди вели до омертвлення їх духу та музейно-археологічної незграбности. Тож не будьте занадто строгі в присуді Вашому, бо я робив все цілком свідомо, — а чи була моя спроба вдалою, то уже не мені судити, а Вам.

Зараз закінчив перегляд своєї Літургії з мелодій Закарпатського українського "простопінія" та Галицького Ірмолоя, (мелодії ориґінальні й пісні зроблені в стилі ориґіналів). Звертаючись до теми мого листа, повинен зазначити, що ці мелодії, джерело яких є неквестіоноване, нічого не мають в собі українського, як ми тепер мислимо це, крім загального стилю, дуже іноді блідого й невиразного для нашого вуха (бо прототипи народні нам невідомі й не до уявлення), а загально менш **українські** ніж мої Догмати. Коли цікавитесь, то можу прислати рукопис для перегляду.

Ваш Ол. Кошиць.

—o—

8. XII. 1939, Ню Йорк.

Посилаю Вам свою Літургію. Можливо, що роблю це не своєчасно, бо, мабуть, перед святами маєте досить роботи більш цікавої ніж розглядання творів неузнаних компоністів, але хочу її від Вас одержати швидче, — через те й спішусь.

Що торкається листування з Гулаком-Артемовським (Яковом) [1]), то як тільки знайду його, зараз же вишлю Вам і прошу по перечитанню повернути його мені: я дуже бережно зберігаю все, що хоч чим будь відноситься до нашої минувшини... Мало вже зосталось людей, хто ту минувшину нашу знає близько, хто в ній

[1]) ...Яків Гулак-Артемовський доводиться племінником (небожем) композитора оперети "Запорожець за Дунаєм". Це один з тих, що дожив до наших днів, член "Старої Громади" в Києві (в 1936 р. йому вже було 70 років), мій великий друг, постійний співробітник М. В. Лисенка, та старий український діяч. На його руках умер на своїм хуторі Мотронівці (Черн. губ.) Панько Куліш.

брав участь і може дещо пам'ятати та передати будучим часам і поколінням як матеріял для нашої історії... щось мені здається, що в Америці з того покоління, близького до часів Лисенка, часів розцвіту хорового співу й народньої пісні є тільки один я. Правда, що два-три чоловіки з молодих знайдеться, але що вони пам'ятають? Тож так хотілось би взятись за спогади... Але думка про те, що всі тепер пишуть спогади, де в першу чергу фігурують самі автори, паралізує всякий чин. А до того ще й писати... для архівних мишей, це треба бути самому по меншій мірі археологом. Хоч я й зачепився був у свій час одним крилом до цієї чудової науки, але не спеціяльно, а як до "помічної", підпорядкованої історії, тож цілком перетворитись в "письменника для археології" просто не маю охоти, та отак і сиджу склавши руки. Та годі про це! Страх не люблю балакливих дідів!

Тож, дорогий Пане Докторе, передивіться Літургію та й пришліть її мені з своїм листом відносно Догматиків. Мені страшенно цікаво почути Ваш погляд на ту справу, яку викликало моє опрацювання їх. Ще більш цікаво, що Ви перший (за останні 30 років!), який цікавитесь цим питанням. А знаєте, коли людині немає з ким поділитись своїми думками то це гірше ніж бути німим. А з ким в цій справі можна тепер балакати!? З нашими музикантами, які по більшости вузькі спеціялісти (не далі свого інструменту), по більшости люди без широкої освіти, в церковному співові цілком анальфабети, а до того по більшости до кумедного самозакохані, наївні блофери? Вибачте, Пане Докторе, це, як то кажуть... "не при хаті згадуючи", але ж Ви

Коли хочете, можу надіслати Вам для перечитання його листи. Вони цікаві не тільки як голос людини тих часів, коли порядність, мораль та ідеалізм діяли й були святощами, а не предметом спекуляції й паскудненьких вчинків наших, на жаль, сучасників, що видно з тих же листів. Не знаю, чи він живий ще. Коли й живий то заслуговує, щоб ще за життя публічно висловити йому шану й засвідчити поважання. Бо наш загал нічого не знає про людей, яких має, через те й не цінить їх, а не маючи святощів росте безбатченком, хіба що напханим дешевим патріотизмом свого загумінку, не піднімаючись думкою вище дзвіниці власного села.

(Пояснення О. Кошиця).

самі товклись між ними і хоч на половину можете дати мені рацію! Поки музиканти сиділи за одним столом з льокаями на балях у великих панів, або ходили за десять кілометрів пішки слухати якогось органіста, вони видавали з себе геніїв — Баха, Моцарта і інших, що мостили своїми кістками, долею й хребтами світлий шлях до раю мистецтва. Але це було тоді, коли світ треба було "переконувати", а після того, як вони його переконали, найменші музиканти менш ніж Моцартами, або великими "ніспровєрґатєлямі" Моцартів бути не хочуть... І почалась на світі "музична тічка", щось немов свято революції, коли німі заговорили, криві затанцювали, дурні стали розумними, халуї-панами, розбійники-законодавцями і т. д., себто найвища точка свободи, коли всі ходять догори ногами...

Ну, це все не торкається Літургії. Тож поки бувайте здорові, та пишіть.

Ваш Ол. Кошиць.

31. XII. 1939.

ДЯКУЮ за листа. Відповім на нього не зараз з огляду на тему та й тому, що вже місяць хворію спорадично, але вперто: кожного разу починаю, коли думав, що вже скінчив та видужав.

Щодо Літургії, то тримайте її скільки Вам потрібно і переписуйте, що Вам потрібне й цікаве. Оце буду переглядати свої ноти, — і можливо, що вишлю Вам дещо, коли знайдеться зайве, бо маю дуже малу кількість виданого (та й то у Жовкві, таким медвежим письмом як "догмати"). Коли пришлете Стешка й Колессу (деякі праці) буду дуже вдячний. Дуже для мене нове, що Стешко буде писати палеографічну розвідку та ще й до кондакарного знамени, досі ніким не прочитаного. Щасти Боже! Можливо, що це буде найбільше явище в історії крюкової семіографії й переверне догори ногами всі наукові будування до цього часу. Чи Ви маєте

з ним зв'язок? Де він тепер? Страшно робиться, як подумаю, що всі наші музики повинні тепер славословити Сталіна... Ото вже буде "Кавказький розспів", що поверне українську музику в новий вік!! То будуть нові цінності, правдиві й художні, перед якими ніщо вся наша убога культура. "І возрадуються комісари на ложах своїх, восплещуть усі совєтські язици руками й затанцюють ногами, а український нарід зареве бидлом славу інтернаціоналу, лежачи на спині та цілуючи й лизучи московську п'яту, іже будеть блюсти главу його!"

...Да не будеть! Щось наш український Бог задовго спочиває "од діл своїх", — не бачить нічого й не чує, а хропе собі на облаціх воздушних, мов на печі. Погано було, погано, а погано й буде. Через те й не поздоровляю з Новим Роком... А просто кажу, бувайте здорові.

Ваш Ол. Кошиць.

———o———

13. I. 1940, Ню Йорк.

ЩИРО дякую Вам за милого листа, розвідку Ф. Колесси й статтю Ф. Стешка. Вельми мене тією посилкою обрадували. Того ж вечора я проковтнув їх обидві, але не вертаю їх Вам, а дуже прошу дозволити мені їх трохи затримати та зробити деякі виписки, потрібні мені для моєї праці над церковною музикою та нашою піснею. Стаття Стешка, хоч і має характер донису, але дуже цінна тим, що він бачив Іоанна Бокшая й дізнався з першоджерела, що то оте "Простопініє" та яку ролю воно грало на Підкарпатті, себто, фактично, якої воно ролі не грало. Я тієї думки, що те "Простопініє" є просто нечислимої цінности річ, бо як запис етнографічний (це слово цілком можна вжити) є документ певної стадії перетворення нашого церковного співу на місцевий варіянт згідно місцевих етнографічно-музичних умов та обставин. Питання тільки зостається не вирішеним, який оригінал перетворювався та з яких рук взятий. Я тієї думки, що перетворювався оригінал київського розспіву в більшости, а в деяких фрагментах

старознаменний. Я досі не мав можливости ближче зупинитись над цим "Простопінієм", але з поверховного огляду, я знайшов там старознаменні зразки. Найбільше ж цікавий самий процес місцевого фарбування й переформування відомих напівів. А ще більше цікавий є той слід якогось ніде не записаного й ще не знайденого кістяка, що лежить в основі деяких мелодій. Напр., там є оригінал ірмосів Здвиження Хреста, які я ніде не бачив (в такім оформленні) занотованими й співаними, крім чутих мною в 80 роках мин. ст. від двох дяків артистів Пилипа Олександрівського (в моїм селі Тарасівці, Звен. Пов., на Київщині) й Полікарпа Скочковського (в с. Карапишах, Канівського пов., на Київщині).

Ті дві редакції були більш спрощені й скорочені проти бокшаївських, але й в такому вигляді при живому співові дяками-артистами робили просто непереможне враження. Пройшло майже 50 років, а я й досі пам'ятаю більшість пісень того канону, нота в ноту. Але не буду говорити багато. Скажу тільки, що зо всіх боків "Простопініє" Бокшая є неоцінимий документ, і я страшенно щасливий, що маю його в себе.

Що торкається Піркарпатського співу по церквах, як його чув Стешко, то треба пошкодувати, що йому так і не пощастило знайти хоч яку можливість почути правдивий місцевий спів, хоч в такому вигляді, щоб можна було що розібрати. Я уважаю великою втратою, що він не почув співу оо. Василіян по манастирях. Я думаю, що там справа співу була більш впорядкована й можна було б дещо скористати з неї. Бо співаник, чи теж "Простопініє" оо. Василіян підкарпатське я маю, й бачу, що там є багато того, що й у Бокшая. Отже виходить, що той Малинович, який співав Бокшаю, був дійсно правдивий артист і правдивий передавач підкарпатської церковно-співної традиції. А це ще раз додає цінності Бокшаєвому запису.

Відносно какофонії, що її чув Стешко. Вона може бути ще тим цікава, що то була ще одна, так би мовити, буденна редакція Обичного Підкарпатського співу, або була таж "Самолівка", чи то "Самовілка", яка панувала до вчорашнього дня в Галичині. Кудрик у сво-

єму, вибачте, "Огляді Історії Церковної Музики" слушно вважає її шматками партитур штучних церковних композицій мабуть часу Ділецького, які по одинці (кожний свою партію хорову) вживали дяки, не знаючи ні старовинного нашого співу, ні взагалі жодного церковного. (Я сам чув такий запричасник-концерт в одній старій церкві біля станції Глібовка над Дніпром, с. Литвинівка. Там співав старий дяк якусь (мабуть теноро-ву) партію якоїсь композиції. Виходило до жаху смішно, а ми були молоді хлопці! Тож на крилосі йшов концерт, а перед іконостасом, де ми стояли з паночками, такий регіт, що треба було ставати навколішки, аби не спокушати вірних).

От Вам правдива "самолівка", яку я в Америці не раз чую від дяків. Розібрати, з музичного боку, нічого не можна, — одне виття костельного характеру.

Тож не виключена на Підкарпатті й "самолівка", бо нічого з Галичини іншого запозичити вони й не могли, бо там... теж нічого не було. Знаменита "Перемишльська" школа, про яку з такою пошаною говорить за Кудриком Стешко, зводилась до зусиль завести правдивий хоровий спів україно-київського зразку в Галичині. Але з музичного боку діяльність та звелась до співання творів безталанних европейських зайд та фальсифікаторів вроді якогось А. Нанке та В. Серсаві, а далі до творів Вербицького, себто Бортнянського, перепущеного через пепсін його шлунку. Це не був природний наслідок певної еволюції, ближче кажучи, не була спадщина Ділецького (кажу не про "самолівку", яка була, вибачте, "спадщиною" часів Ділецького), а було бажання хлопа стати швидче паном, одягнувши панську камізельку замість фрака до вишитої сорочки. З того бажання бути "европейцями" наперекір всьому та наївного бажання закрити своє цінне й оригінальне "селюхство" дешевенькою европейською етикеткою й вийшла ота спроба співати ґрандіозного Бортнянського в хліві, забитому самолівкою. Співати Бортнянського, а не подбати про устрій звичайного церковного співу й залишити аж до наших часів оту самолівку, від якої несе якимсь біґусом! Може цей факт і

можна з боку історично-еволюційного розглядати як необхідний крок, але з боку логіки та естетики це трохи нагадує цилиндр на голові, з будильником на шиї, у голого мешканця островів св. Пасхи.

Тож і Підкарпаття не могло багато скористати від Галичини в справі церковного співу. Бо так само, як і в Галичині, там, як видно, остаточно висихала струя української, мистецької традиції національної, залишилось болото, а пан-отці, замість того щоб те болото розчищати, себто працювати, знали тільки панувати над віруючими, та бути пастирями тільки для того, щоб пугою заганяти оту віруючу отару в мадярську, або московську обору, "од тука і м'яса питаяся їх". То ж ті джунглі, в які попав Стешко на Підкарпатті, треба розглядати перше всього з боку "церковно-просвітньо-адміністративного", а потім музичного.

А мені все таки здається, що можна було б закинути сітку навіть в ту каламутну воду, та подивитись, яка там фавна водиться. Шкода, що він був там, як видно випадково, а не з певною ціллю дослідувача. Через те і враження його мають випадковий характер, а стаття має ціну тільки інформаційну. Шкода, що не можна балакати про це, а треба писати! Лист не є розвідка, чи доповідь, всього і в належнім порядку не скажеш! То ж поки що годі про це, але статтю прошу дозволити ще залишити в себе...

Що торкається розвідки Ф. Колесси ("Старинні мелодії українських обрядових пісень (весільних і колядок) на Закарпатті", X. річ. "Наукового Збірника" т-ва "Просвіта в Ужгороді) то я ще раз мав насолоду відчути красу його наукової концепції, методу, й глибини знання. Я просто захоплений науковими творами цього вченого, хоч іноді й непогоджуюсь з деякими його науковими виводами. І хоч у мене завжди болить голова й крутить в зубах від отієї статистичної сушви — підрахування складів, звуків, періодів і каденцій, але я те все перетерплю з охотою, щоб з насолодою дійти до висновку, завжди нового, цікавого, переконуючого і безмірно цінного, що просто кидає ціле море світла на багато речей не тільки музичних. Аж жити хочеться після

такого читання! Наприклад, яка правдива й чудово доведена думка про джерело речитативу Козацьких Дум в похоронних заплачках, яких корінь простягається дальше класичної грецької старовини в добу передісторичну, а біблійну — то вже документально! А ми собі ламали над цим голови до того, що Квітка (Климент) доходив до рецитацій індійських Вед, жидівського читання Пророків, літургійного читання Св. Книг, тощо... А воно було все під боком, треба було тільки оглянути нашу українську дійсність, хоч би недавню. Я сам пам'ятаю оті "причитання й голосіння" в церкві, коли священики перестануть, чи кінчать, чи перервуть чого похоронний чин. Навіть моя рідна сестра голосила над померлим батьком, — а це ж було в 90-х роках! От Вам сила національної традиції! Моя ж сестра голосячи, не виконувала ж якогось обряду, й не думала, що так "треба", а тож говорила сама душа українською мовою...

В Колессовій розвідці цікава й цінна ідея — виділити шляхом аналізи й порівняння найстарші зразки нашої обрядової пісні. Шкода тільки, що мало тих зразків наведено. З тієї тези можна зробити багато виводів, аж дух захоплює, як подумаєш! Наприклад, це помагає мені встановити фундамент до мого погляду на Догмати, яких, до речі, я не спускаю з ока і таки напишу Вам свою відповідь, тільки не зараз.

Особливо цікавим є те (в Колесси), що можна встановити точку погляду (цілком нову) на ґенетичний зв'язок та групування наших обрядових пісень, а звідтіля й на шляхи багатьох ділянок нашої духової культури, не тільки музичної! Отже незмірно радію з появи цієї розвідки й дуже прошу Вас дозвольте мені її трохи довше протримати у себе.

До цього листа додаю список моїх музичних праць. Хочу попередити, що до всіляких творів, крім колективних народніх, ставлюсь дуже обережно, а до власних цілком скептично. Вважаю, що той, хто видумав букви, папір, атрамент і інші смертоносні приладдя, зробив найбільше лихо на світі... Всі почали писати.

Був колись на Україні такий міністер, кооператор і соціяліст, на прізвище Мартос. Не знаю, чи правда, але про нього існує такий переказ, що він заявив одного разу на якомусь високому засіданні: "коли не буде тої України, як я кажу (себто соціялістичної), — то краще нехай не буде ніякої". Але знаю про нього цілком правдиву історію.

Коли до нього прийшли за допомогою й підтримкою представники "Союза письменників" (чи як там докладно, назви не пам'ятаю) він відмовив їм з такими словами: "Кожний з нас є письменник, бо щось написав". Ну, так от, — як чесний патріот, шануючи свого міністра слова, як святиню, я теж кажу: "Всі почали писати", навіть музику, хоч і не кооператори.

Це все кажу до того, що перечитавши той список своїх праць, я просто жахнувся, — скільки то чоловік паперу може зіпсувати! А для чого? Щоб витратити потім цілий день на їх перелік, як оце я. Пам'ятаю, що колись в Празі я зустрів Ф. Стешка й він просив мене подати йому такий самий перелік своїх "творів". Я обіцяв. Але приїхавши до Америки, як почав розшукувати, переглядати та згадувати, то й руки опустив... А от Ваше прохання задовольнив, сам не знаю чого. Мабуть через те, що... кожного дня можу чекати свого кінця, через погане серце. Тож, читайте той "каталог" та не лайте. Там списано все, що я зробив за кордоном. А з того, що в Києві зроблено, там вміщено тільки видання Ідзіковського та дещо з Оренштайнових видань. Про видання ж оо. Василіян самі можете судити, що вони мають вартість тільки ту, що "не написано", бо там стільки помилок, що насувається думка: "чи не думали часом оо. Василіяни сопричислить мене як мога швидше до ліку святих, непомітно для стороннього ока, а так... "з природних причин".

Ну, годі! Балакаю без кінця. Ви ж пишіть, коли буде охота. А про Догмати підождіть ще.

Ваш Ол. Кошиць.

7-го лютого, 1940 р.

ОТЖЕ після довгого часу знов до справи "Догматів". Москалі чудово розробили Історію Крюкового Співу, так, що, коли викинути із неї московські тенденції, її можна було б привласнити. Але й в сутомосковській її частині вона корисна для нас за законом контрасту. В усякім разі в нашім питанні ми повинні користуватись працями москалів хоч би через те, що інших праць в цьому питанні ми не маємо.

Отже, в їх історії є один важний для нас мент: це праця московської "справочной коміссии" 1668 р. під головуванням українця Олександра Мезенця (серед членів тієї комісії було багато, коли не більшість, українців). Ця комісія фактично виправляла текст богослужбових співацьких книжок, щож до мелодії то вона їх більш скорочувала (іноді механічно, викидаючи довгі періоди — "фіти") та зводила варіянти до одного типу в цілях чисто практичних — скоротить дуже довгі служби та уникнуть "многогласія" в московських церковних відправах. Але важним є те, що в історії православного співу це було перше правне, колегіяльне "тіло" фахівців, що сказало своє авторитетне слово на підставі наукового досвіду, а разом з тим змалювало становище крюкового церковного співу в половині XVII ст. (не тільки в Москві!).

Ця комісія розібралась в масі матеріялу ("за четиреста літ і вящше"), переглянула його, посортувала і встановила свою номенклятуру, сумлінно назвала кожну річ власним її ім'ям. Тож за тією номенклятурою маємо головні напіви: Знаменний, яко прототип, і його галузі — Великознаменний, або сутомосковський Столповой (цебто осьмогласний) і сутоукраїнський — Київський.

Зупинимось на Великознаменному, як не українському. Як відомо, Великий Знаменний, або Столповой, напів виник з Старознаменного в Москві по цілковитім її відокремленні від Києва. Ціль і причини його утворення — було бажання Московської церкви надати більшої пишноти новопатріяршим та царським служ-

бам — відправам церковним. Це був час коли гієроґліфичне (многозначне) крюкове "знамя", як музична формула з групи звуків, почало переходити на гієратичне-однозначне (в "разводах"). Разом з тим малі формули "кокізи" (по московськи — "попєвкі") були зафіксовані в тогочаснім звучанні, а великі формули — різні "фіти" (по московськи — "ліци") були розшифровані і все зведено в збірники "кокізнікі" й "фітнікі", які вкупі з хрестоматією зразків — "подобнікамі" стали підручниками композиції-розспівування нових текстів. Тих кокіз, фіт та ліц набралось в Москві на початок XVII ст. дуже багато, так що одних "фіт" було тридцять типів, а "кокіз" більше сотні на кожний глас. При способі й манері музичного думання отими формулами композиторська праця зводилась до художньої мозаїчної роботи комбінування готових мелодійних зворотів, більших і менших. Велика ж кількість цих формул давала можливість розспівати (перевести) одну й туж річ, в одному й тому ж гласі на скілька "переводів" і то то так, що жодний перевод не буде істотно схожий з другим, але обидва будуть цілком в стилі й характері гласа, який при всій різноманітності "переводів" буде відчуватись і звучати.

Треба також зазначити, що гієроґліфичність, а через те й неточність крюкового "знамени" та мозаїчний спосіб композиції давали широке поле співочій імпровізації, себто вели до мінливости мелодійного змісту гієроґліфа й відчиняли двері до різних національних та індивідуальних впливів. Отож на протязі XV, XVI й половини XVII ст. московські співаки, згідно своєї національної вдачі, й утворили Великий Знаменний напів, новий змістом і більший розміром, але цілком подібний до Старознаменного. Шляхом еволюції, на тих же засадах, цей напів утворив потім із себе нові галузі: московську, новгородську, усольську і т. д.

Все це праця й надбання сутомосковські і по духу й територіяльно. Виголошую ці старі й утерті речі, щоб краще підійти до питання Старознаменного напіву яко Київського.

Також є відомо нам, що Старознаменний напів зро-

дився в Києві і в своїй еволюційній течії завше живився з київського джерела. Таким він залишився й поруч нової своєї галузі — московського Великознаменного напіву в XVII ст., коли комісія Ол. Мезенця, в 1668 р., розглядала "що власне з церковного співу належить до Старознаменного напіву, що до Великознаменного, а що до Київського". Дуже шкода, що з причини московського великодержавного наставлення сталась помилка в номенклятурі, бо фактично Знаменний напів треба було назвати Київським, Великознаменний — Московським, а Київський — Українським. Та важне те, що самі москалі відокремили Знаменний спів від його пізніших модифікацій (отже здавали собі справу й мали підстави до цього!) Тож, утворений в Києві українськими силами, Знаменний спів є сутоукраїнський і з походження й змістом (по крови). І які б редакції — "Ізводи" він не мав, себто в якому б місті й хто б його не переписував — він по суті залишається Київським, а за нашою термінологією — Українським, без огляду на дрібні зміни, що могли дістатись до нього в тих "ізводах". "Ізводів" же маємо: Київський з Галицько-Волинським та Московський.

Кожний ізвод має свої різниці, розходження й відміни в широті мелодій, іноді в самім мелодійнім малюнку, в деяких мелодійних каденціях. Різниці ті не є устійнені, не сталі, щоб говорити про щось істотно відмінне. Вони трапляються у всіх ізводах навіть однієї класи. Істотної ж різниці "до непізнання" навіть такої, як буває в "переводах", а яка б зявилась, коли б Догмати утворювались з різних джерел — нема, й сутоукраїнська стародавня істота напіву залишається однаковою в усіх "ізводах". Вона світить не тільки з загального обличчя напіву, але блестить і в окремих реченнях його, як в окрухах мелодіки й ритміки прадавніх оригіналів української пісні, якої модифіковані зразки народня пам'ять донесла до наших часів.

Цей український характер остільки ясний, що біля мелодій Знаменного напіву можна написати мелодії навіть деяких сучасних пісень і хоч вони не будуть цілковито збігатись, але загальна кровна подібність їх просто

Приклади

Глас 6.

Зрукописного Ірмолоя XVIII ст. Г. М. Тяпського

Кто Те-бе не бла-жит Пре свя-та-я я Ді ва

Із рукописного Київського Ірмолоя XVIII ст.

Кто Те-бе не уб ла жит Пре свя та-я Ді во

Українська народня пісня

Ле-тить гал — ка ой тай ле — тить си —

Глас 8.

Знаменний роз.

ви ся і с(о)ч-ло-ві ки

за — — — та низько над — во-до-ю.

Че-рез на-ше се-ло та леті-ло по-ме-ло стов-пом дим стов-пом дим

по жи ве.

Глас 5.

Знаменний рос. Львівсь. Ірмолой

Та- мо Мойсей разді ли тель во ди

Межзворот О. Кошиця

Та-мо Мо и сей разді ли тель во ди.

Народна пісня

В Та-ган ро-зі в лу-зі, в Таганро-зі там случи-ла-ся бі-да

Гл. 3. ин подобен "Красоті дівства"
Бог Господь Великое
Ірмолой Львівський

Взяті в прикладі окремі мелозвороти

Бог Господь ...... благо словен грядий мя Гос по дне.

Пісня

Ой, вми - ва-ється ....ми сльоза —— ми

Стих. Обрізанія на Вел. Вечерні
Ірмолой Львівський

прі ят пе- ле- нами. Пішеходя —— щу
(з канону Воздвиження, п. 1.)

Купальська

Че-рез наше сель-це летіло деревце (калино малино) я-го-да чер во-на.

Гл. 4. Сідальни
І. стихословії

уз рів ше на гробнь вхо д.... егда украдеся от вер

Веснянка

А в криво-го танця .... треба жйого виводи

Веснянкові звороти ин-подобен „Красоті Дівства", гл. 3.

a) Бог Го-сподь і я-вися на — м... і т.д.

Або Канон Рождеству, п. 9

На христа же шата-я-ся И -- род

Сідален по II стихословію, гл. 4.

b) во ві ——

—— ки.

Гл. 4 c) і свято — му ду —— ху

d) Гл. 8

Пресвято-му Ро — ж деству

вражає. (Дивіться нотовий додаток). Їх зближає не тільки подих народної колективної творчости, але й ті гетерофонічні елементи народної поліфонії, що криються в отих "розходженнях-відмінах" різних ізводів (наводячи думку на характер стародавнього виконання їх). Отже, що українське, те є українське.

Щож матеріял тих співів є пливкий історично й по суті — про це говорить саме "знамя", яке не було точною фотографією мелодії, а тільки дороговказом її, фотографією ж стало тоді, коли мелодія вже набрала національних різниць, барв і форми Але навіть і в певній національній формі, та при "однозначному знамені", мелодія весь час модифікувала і в дрібницях і в цілому. Навіть те саме ієратичне знамя було остільки не точне, що спосіб співання по ньому був не "спів з нот", а "спів за нотами", бо мелодія передавалась і вчилась на вухо, з голосу. Через те й наповнювала вона "формули" знамені в різні часи різним змістом різного характеру й забарвлення (національного в данім разі). Все невпинно рухалось, текло, змінялось і переклад на квадратову ноту треба вважати тільки феноменом, а не вислідом. Отже в нашім положенні треба й можна говорити тільки про загальний тип, нахил, характер цілого, оминаючи дрібниці (незначні відміни), себто оперувати поняттями "не абсолютно точними", які хоч і не можуть бути математично обов'язуючими, але переконують, апелюючи до чуття й свідомости. Правда, що це аргумент не точний, але й матерія не точна. Не треба також забувати, що творення Знаменного напіву не було вільною працею художньої творчости (національної) з її власними законами й засобами, а було перероблюванням на свій копит чужого ориґіналу.

Сам текст належав напівчужій книжній мові відмінної конструкції й ритму. Щож до музики, то первісний зміст ієроґліфічних формул з часом вивітрювався і треба було ці формули з їх довжезними періодами, чужими нашому співу, з незвиклим чужим розпреділенням частин цілого, з чужою логікою мелодійного творення наповнити українським мелодійним матеріялом, поколовши його на шматки та розпорошивши його

національну одноцілість. Врешті вийшов якийсь дивний, хоч і гарний, спів, в якому зміст і дух нам рідний, а форма цілком чужа. Через те національні ознаки типу Знаменного співу треба ще шукати в нормально функціонуючій народній творчості, а це в світській пісні та її елементами підтверджувати родоводну й національну приналежність мелодій. Тут до помочі повинна стати Історія й Етноґрафія, постуляти ж теоретичного характеру повинні вживатись, як послуговуючі в другу чергу зогляду на безліч впливів та заплутаний історичний шлях нашої нації.

Такий мій погляд та історична концепція.

Тепер перейду до своїх догматів.

Догматів в знайдених старих співацьких книжках до XV ст. немає. Вони зявились вже в той період нашої історії, коли Москва остаточно відокремилась від Київа й замкнулась в своїй фанатичній самотності, гірше чорта боячись чужих впливів. Київ після татарської навали 1224 р. продовжував стару релігійно-просвітню ролю після малої перерви. Половина XIV ст., поки ще не було наступу католицтва і церква українська не була втягнута в затяжну й тяжку боротьбу, була досить сприяюча релігійно-мистецькому творенні. Безсумнівно, що в ті часи й утворились Догмати, що як і кожний твір колективної музики повинні були пройти довгий шлях обробки та колективного освоєння перш ніж попали до співочих книжок XV століття. Тереном їх творення, зогляду на вище сказане, міг бути тільки Київ і Україна. Бо згадувана вже комісія Мезенця 1668 р. не знайшла для Догматів двох типів, а зарахувала їх до напіву Знаменного, себто до прототипів київського походження. Через те ми бачимо їх в книжках як українського так і московського походження. При чому там і тут вони існують поруч з напівом Великознаменним — Столповим, як напр. в Рукописному Ірмолої Мельниковича-Тяпецького з 1733 р. (з Галичини).

Щодо мене, то на жаль не маю під руками двох власних ірмолоїв, які залишив у Києві, — один рукопис з XVIII ст., другий — як видно перводрук, можливо ки-

ївський, а може почаївський, зроблений "набором" нотами, різаними як видно на дереві. Тож користав з "Гласопісниця" Дольницького з 1894 р., якого старано перевірив з львівським Ірмолоєм з 1904 р. (передрук з 1700 р.) та з вищезгаданого рукописного Ірмолоя письма Георгія Мельниковича-Тяпецького, с. Тяпче біля Болехова й Гошева в Галичині з 1733 р., а також з Октоїха (хорового) Київо-Печерської Лаври, вид. 1910 р. — тепер унікум. На боці залишив "Простопініє" Бокшая з 1906 р., "Напівник Церковний" Ігн. Полотнюка 1902 р., та "Простопініє" підкарпатське оо. Василіян Івана Хоми, передрук 1936 р. Отже маю на руках документи, яких український характер поза дискусією. З ними звірив я Догмати Знаменні, вжиті мною, і бачу, що мелодії є тіж самі цілком. Коли й бувають які розходження, то по більшости в широті мелодій та в вартости окремих нот, що більше говорить про переписувачів та розшифровщиків знамені. Іноді опущено окремі речення, але все, починаючи від кістяка мелодії, має тип, характер, нахил один і той же.

Отже, по моїй думці, мої мелодії треба вважати як один з "ізводів" Старознаменного напіву, рівноцінний і згоджений з українськими безсумнівними Ірмолоями, цєбто признати їх українськими по змісту й походженню. В цьому нас переконують не слова, а самі ноти тих напівів, а також історичний процес розвитку Знаменного співу. Знаю, що такий погляд йде проти утертого московськими дослідувачами, але треба приглянутись, щоб самому побачити.

Не можу не висловити свого подиву до цих мелодій. Я тієї думки, що як композиторській роботі, їм личить одне єдине слово — геніяльність. Вони є виїмкове явище в музиці взагалі і найкраще, що дав Знаменний напів на протязі свого існування. Рідко можна знайти шедеври подібні цим. Мелодійна й динамічна насиченність, містерійна глибина змісту, надзвичайна, іноді просто екстатична взнеслість, разом з тим ясність і логічність музичного викладу, сміливість замислу цілого з'єднана з стрункістю частин та ювілерною делікатністю обробки деталів, а головне захоплююча щиріст

і той подих народньої творчости, вічно свіжої, з безкраїми просторами вокалізації, — все це робить ці пісні уніком в світовій релігійно-вокальній літературі.

Взагалі про церковний спів. Церковний спів, невідомо коли принесений в Україну — мабуть ще в IV ст., — був не візантійський, а греко-сирійський в македонослов'янській модифікації й обробці. Візантія в музичному й етноґрафічному відношенні ділилася на Схід і Захід, і коли в першому домінували течії старогрецької культури з орієнтальними впливами й закраскою, то на Заході (з Царгородом) панувала мішанина двох класичних культур — грецької й римської. Тож в ґрунті релігійного християнського співу Схід мав малу стародавню музичну систему із звязаних тетраходів (Терпандер за 645 р. до Христа). Ця система була проста, сувора, стояла близько до народнього співу, була злучена з сирійським давнім звукорядом і цілком підходила до нашого давнього звукоряду (див. Колессу!), який в церковнім співі у нас набрав вигляду чотирох трихордів (великих терцій) повязаних півтоном. А наша старознаменна сіміографія з походження цілком грецько-сирійська. Той спів прийшов до нас з слов'янських осередків Атону, цієї передаточної станції східних християнських впливів на Захід і в слов'янські землі.

Візантія ж випрацювала свій окремий стиль церковного співу на підставі **великої** грецької музичної системи незвязаних тетраходів, та збудованих на ладах, **що не мають жодного відношення до нашого церковного звукоряду і системи.** За вимогами пишноти імператорських та патріярших відправ церковних (щось нагадує виникнення Великознаменного напіву в Москві), цей спів на час офіційного впровадження християнства в Україну, себто на X. ст., набрав найвищого ступня штучности світського співу через звязок з театром та працею хорових товариств "Дім", з репертуаром напів-світським напів-церковним. Цей спів мав свою окрему дуже складну й опрацьовану кондакарну сіміографію. Той спів принесли до нас при Ярославі, в 1051 р., "тріє богомудрі півци от Грек" (швидше це були слов'яни з Атона, бо Греція тоді була в сварці

з Україною-Русю після війни 1047-48 рр.) Він задоволив забаганки наших Владик з греків та грекофілів і призначався не для крилосного виконання, а для співу священнослужителів у вівтарі (попадики), і мав в собі всі прикмети того візантійського штучно-театрального скриглення, цілком не подібного до нашого співу, про яке Ігумен Данило (XII ст.) казав, що то "верещання", а московські фахівці XVII ст., — що "у греков своя погласіца". Як чужий нам і по духу і по мелодії, і по виконанню, трудний та заплутаний в сіміографії, він скоро забувся й тихенько помер на початку XIII ст. Але залишив по собі ідею й тенденцію до "демественнаго мастеропінія", яке зреалізували в себе москалі в XVI ст. (ми були вже під західніми впливами). Таким робом кондакарне знамя та спів мабуть не мають до нашого співу жодного відношення і в ньому не заховано типу нашого Старознаменного співу, бо то був тільки модний візантійський подарунок, якого викинуто, коли мода минула.

Щож торкається нашого первісного Знаменного співу, то дійсно уявити його з крюків XVII ст. до тогож перепертих на дубову квадратову ноту, — це все одно, що уявити собі вдачу якогось предка, дивлячись на перетушовану репродукцію старої фотоґрафії, зробленої з мальованого портрета, який, до речі, загубився.

Дуже мене втішив Ваш аналіз Різдвяної Стихири "Слава в вишніх Богу". Чудово зроблено. Прекрасний аналіз, але й стихира причудесна. Мене ще давно вражала ця архітектонічна стрункість і в тексті і в музиці. Але коли текст робили майстри за класичними зразками красного письменства, то треба подивляти не менше й майстрів музик, що підігнали оті "тропи" під текст так, наче вони утворились разом одночасно. Можна після цього собі уявити, які то фахівці музичні та таланти сиділи в свій час у Києві! Цеж цілковито пісенна форма сучасної музики! Прекрасно з початку до кінця. Мене не дивує, що зробили так чудово аналіз, Вам і книги в руки, а от цікавить мене, де Ви взяли той підручник "знамени"? Невже це Тихона Макар'івського? І як

Ви могли його дістати і де? Напишіть. Я шукаю його, того "ключа" й ніяк не можу знайти.

Що торкається Лаврського Співу, то про нього треба писати цілу розвідку, а у мене вже нема терпцю й сили. Хочу також написати (але потім) про Калішевського і його спів. Він був колос в утворенні хорового звука, цілком нащадок старої українсько-італійської хорової традиції, але мав якийсь садистичний нахил несвідомого малороса-плебея до чужого, панського, до російського в найкацапській його прояві. В останні роки захоплювався й провадив програму самого "Компанєйського" характеру. І не було більшого сарказму, якого міг породити його дотепний мозок, як на адресу Лаврського співу, який він вважав дурним, мужицьким, некультурним і т. д., сам вигукуючи кацапські вавілони під могилянськими склепіннями Софії. Це був цікавий тип: ґеніяльний дириґент, цілком необразований музика, найправдивіший українець з просто Репінським обличчям, з українським гумором і дотепом, із вчинками найгіршого кацапа-обрусителя як в музиці, так і в житті. Чоловік, що мав репутацію моральну чорта і який ставав небесним херувимом, коли брався за камертон... Такі ґеніяльні протилежности могла дати тільки Україна під "благосним російським пануванням"... —

Ол. Кошиць.

———o———

13. III. 1940.

СПІШУСЬ сповістить Вас, що листа Вашого, ноти, а також і книжечку Ольжича ("Рінь") одержав. Дуже вдячний. Книжечку перегляну й зараз же вишлю.

Мені дуже приємно, що моя Літургія Вам сподобалась, та що Ви знайшли там дещо цікаве й маюче ціну музичну. Хоч до своїх творів я ставлюсь в першу чергу критично, але мені дуже дивно, що музики українські празької школи ніколи навіть не згадали про них, ніколи й ніде. Навіть не вилаяли, наче їх не існувало, або

краще, щоб вони не існували. Тоді як критика европейська і американська дала їм присуд докладний і не то що гарний, а навіть кращий. Я тої думки, що европейські й американські критики щось таки трохи розуміють і, мабуть, мають підставу так оцінити мою роботу, хоч би й не з національного боку, а тільки музичного.

Для зразку посилаю Вам критику на мої перші пісні з англійським текстом (перекладом) видані Вітмарком. І це пише "Мюзік супервайзорс журнал", а не вулична газета.

"ПІСНІ УКРАЇНИ — аранжовані для хора Олександром Кошицем. Цей новий випуск, репрезентований сьома номерами, притягає до себе увагу одним престижем імени блискучого диригента Українського Національного Хору. З другого боку, внутрішня цінність аранжовок є остільки висока, що при ознайомленні (з цими піснями) вони притягнули б до себе увагу прихильну й тоді, коли б цілком невідоме ім'я, або навіть жодного імени не було на них поставлено.

Тут немає жодних екстраваґантних напружених зусиль видавити з народньої пісні "ефекти". Навпаки, перед нами праця майстра - артиста, який бридить перекручуванням, або викривленням питомих рис пісні. А в наслідок цього (як це є в його ж аранжовках американських — Фостерових "Олд фолкс ет гом" і "Сюзанна") підноситься природний чар пісні, в той сам час, як їй додається нова глибина й сила: проста селяночка (на наших очах) виростає в "даму високого світу".

Музикальна сила, краса, майже непомітне доторкнення, якими осягаються ці трансформації (в той час, коли ніщо найменше не принесено в жертву) є такі, що можливі вони тільки тому, хто сам має майже неймовірну силу творити вокальні ефекти.

Передомною чотири номери: "Баба", "Скрипка", "Колискова" і "Хваліте". Всі вони співочі, барвисті, повні милого, природного (законного) чару. Можливо, що "Колискова" є найбільш екстраординарна між ними, але я почуваю, що тільки зміна власного настрою може дати базіс для переваги, бо кожна річ є цінним вкладом в літературу неакомпанованого хорового співу" [2]).

Вілл Іргарт, директор музики в Пітсбурґу, Пенсильвенія

---

[2].. Music Supervisor Journal, October 1933. The official organ of the musical Supervisor National Conference.

Я думаю, що Вілл Іргарт, відомий педагог і музичний критик, теж щось розуміє... Тож, я не гніваюсь на наших молодих музик та критиків, які навіть Філарета Колессу з його аранжовками не вважають достойним їх пера. Дуже трудно бачити такі "дрібні речі", коли власна фігура заступає світ. Кажу останню фразу не без підстави. Недавно в газеті "Америка" була досить весела стаття д-ра Б. Кудрика про аранжовку й розробку української народньої пісні. Там чорним на білому написано, що цею справою займався Лисенко та Леонтович, дуже мало Стеценко (до речі, нічого крім колядок!), а далі займається "автор цих рядків" (Себто сам пан Доктор). Ну, при таких справах треба сидіти мовчки...

В такому солідному й багато обставленому науковими силами журналі як "Українська Музика", правда, було сказано дещо й про мене: говорилось про нотодрукарні та взагалі про місця, де виходять в світ ноти. Коли згадалось про "Чернечу гору", де ігумен о. Гліб Кинах, рятуючи від загибелі українські церковні твори, завів міміограф, сказано було: "де друкує свої твори Кошиць"... І за те спасибі, коли добре розкусити цю іронію.

Кажу це все не з образи чи досади на наших музик, бо з мене досить того, що маю від закордонних, а так... прийшлось до слова. А друге те, що Ви перший заговорили про мої речі з критичного боку, а до того ще й стільки гарного сказали про мою Літургію, що я просто зворушений. Коли б не Ваша перша українська критична оцінка, я звичайно не дозволив би собі так понижуватись, щоб самому говорити і про критику, і про свої речі з боку критики, але мені дійсно цікаво, який погляд може мати український критик на мої, все таки українські, речі (я хочу самого суворого!). Тож я радий чути Вашу оцінку (до речі, дуже поблажливу) не через похвалу, а через те, що в ній я побачив, що від Вашого ока не втікло те, що для мене саме цінне в тій роботі, та що може помітити тільки чоловік знайомий з хоровим мистецтвом практично, й з боку художніх можливостей, які заховані в нотах. Не кажу вже про українство. Че-

рез те мені так цінний і приємний Ваш присуд. Скажу ще раз, що втішили Ви мене дуже.

За те засмутили дуже Вашою звісткою, що, здається, змушені будете шукати іншої роботи. Просидівши десять років без праці, бувши обкраденим до шпенту з заробленого, відчуваючи невблаганні злидні за вікном, я Вас розумію, як може ніхто. А що саме страшне — це відчувати, що людина в клопотах і не могти помогти йому! Це є Америка. Хіба дома ми могли зійти на такі пси?! Нас обкрадено і матеріяльно й духово, вигнано з нашої рідної хати на поневіряння серед чужинців, а ще гірше — своїх, з нашою музикою кинуто в помийницю темноти й хамства та звіринної жорстокости, яка керує боротьбою за існування... Що може дати така дійсність мистцеві? Може натхнення, чи охоту до чину? Чорта з два... Крім думки про мотузок — нічого. Паршиве життя, паршиві люди, паршиві обставини, паршиві справи, все...

Тільки й відради, що побалакаєш з ким про якісь там "крюки", "фіти", "кулізми"... (Це назви з старої української церковної музики — П. М.) Та й то з Вами першим. Кругом така обмежена закутина інтересів, особливо музичних, що я стараюсь як можна менше бачити людей, що мають яке небудь відношення до музики, особливо тих, що "все знають" (таких більшість), або тих, які п'яні від першого успіху. У таких не тільки хвіст, але й мозок "бубликом", чи як каже Самчук — "кандібобером". А найстрашніше на світі після композиторів — співаки. Я волію побачити чорта..., ніж обголену фізіономію, по якій сметаною розпливла так знайома мені тенорова глупість, або басова комічна самозакоханість. А та тиха, притаєна заздрість, що завжди говорить "на здогад буряків, щоб дали капусти". Або "торжественна мовчанка", що свідчить про "торжественну глупоту", як казав доктор Милоєвич! Все ж це відбирає у людини шматочок життя. Як же тому, хто має за плечима 65, куйовдитись в цьому!? І найстрашніше, коли приходиться куйовдитись. Але ж це тільки музики, а щож говорити про тих, що тільки хрюкають про музику, а, не дай Боже, ще й платять за неї! Бідне, бід-

не й нещасливе життя правдивого мистця, коли він не може кинути того мистецтва, щоб не умерти без нього!

Ну, та один Бог на світі, і один спосіб впорядкувати наше життя — це його воля. Як він скаже, так і буде. Я вірю, бо недавно сам зазнав цілковитого чуда. Колись буде нагода, розкажу.

Ви питали про Бойченка. Коли маєте охоту, то пришлю Вам його твори, що недавно одержав і пролежав від них в ліжку більше тижня.

Напишіть. Міцно стискаю Вашу руку. Коли хочете то можу прислать і книжку рецензій на мою концертову роботу за кордоном. Не для того, щоб пишатись, хоч і є чим, а щоб Ви могли побачити, як то приймали українську пісню закордонці і що та пісня з ними робила, та як вона прислужилась Україні.

Ваш. О. Кошиць.

———o———

6. IV. Навечерря Благовіщення 1940 р.
Бічгарст, Л. Айленд, Ню Йорк

ЗВЕРНУЛОСЬ оце до мене теж видавниче товариство Вітмарк, щоб дав їм ще чотирнадцять пісень до друку, тож прийшлось спішно засісти за роботу. А оце на цім тижні Господь надоумив наших українців зробити концерт на Українськім Конґресі у Вашінґтоні. Залишилось по святах яких три тижні, от і роби концерт!...

Послав Вам ноти М. Бойченка[3]). Дивіться самі, що воно є. Що торкається мене, то безогляду, — що Бойченко є мій приятель, колишній мій акомпаніятор Студентського Хору, брат мого близького друга, високо-

---

3) Микола Бойченко — український композитор і музичний теоретик. Перед війною працював в Чернівцях, Буковина. По війні десь зник. Див. про нього в "До джерел історії української музики" П. Маценко, "Новий Шлях", 1940 р., Саскатун.

освічена людина, естет найделікатнішого ґатунку і, може, найкультурніший між сучасними українцями, — все ж, переглянувши його знущання над українською піснею, я написав йому, що ніяк не можу погодитись з такою трактовкою пісні взагалі, а української зокрема. Ну, а далі самі побачите.

———o———

14. VI. 1940.

ПРОЧИТАВ Вашу статтю відносно рекордування пісень і хочу зараз же висловити Вам свою подяку за авторитетне підтримання цього питання, а головне за те, що серед причини нашої інертности Ви ясно зазначили той страшний гріх, на який хворіють українці, а який старанно всюди замовчується та закривається якими хочете словами, резонами, виправдуваннями й гаслами: власне **заздрість,** що туманить голови на всіх кроках і ділянках українського життя, вносить отаманію, хаос, ворожнечу, отрую й гальмує кожний добрий почин. Хоч це й є наш "первородний гріх", але боротись з ним треба і слава тому, хто підносить про це голос явно й одверто, як зробили Ви. Через те прийміть щиру подяку від мене, який того голосу в цій справі підняти не може, бо власне мені оте лихо й накинуть мої заздрісники. Досить того, що конґресова програма була утворена не мною, якого мистецтво було на програмі зазначено ("концерт хорового мистецтва"), а якимись "раками-отшельниками", що з своїх нор позапускали свої пруги у всі найменші закутки тутейшого мистецького життя й потихеньку керують ним на свій лад (досить поганий). Самі нічого не роблять і не в стані робити, а другим не дають... **Давайте поговорим про щось краще.**

Я реґулярно одержую від Вас часопис (Новий Шлях) з Вашими дописами з музики і дуже вдячний Вам за це. Дуже добре діло робить, культурне, освідомлююче, а головне підспосібне до сутоукраїнської му-

зичної акції, бо відчиняє очі ляїкам на багато речей, про які вони не чули. Добру форму вибрали для підживлення інтересу до музики, а це форму анекдотично-оповідальну, яка найбільше надається для популяризації. Не даром сам Христос "в притчах глаголав".

Добру справу підняли Ви з диригентськими курсами[4]). Це те, про що я говорю безперестанно десять років — і як горохом в стіну! Старі не хочуть, бо бояться молодих, які можуть їх зіпхнути, тоді як вони цього не заслуговують, бо винесли на власних плечах всю культурну акцію в Америці. А молодим організація цієї справи не в голові... Недавно один з американського відділу "Свободи" запропонував мені дати декілька історичних лекцій з ділянки української музики, і пообіцяв цю справу піднести "де треба", щоб знайти "спонсорів"... і за місяць повідомив, що знайшов фінансування лекцій по десять долярів за лекцію, а переїзд мій. Спритно? Оттаке вийшло і з справою курсів. А тепер, коли Ви почали в Канаді, а у мене був на обіді один з редакторів "Свободи" і я оповів йому про те, то Канада поділала вже хоч стільки, що він підскочив і почав ламентувати: "Чого ж Ви не робите, ми підтримаємо?" і т. д. Виходить, що коли кожний союз має для культурних цілей гроші й цим опікується, повинен для них робити я, коли я хочу курсів...

Дуже прошу Вас, надішліть мені, коли буде можливість, хоч нарис лекцій на тих курсах, щоб я мав уяву, як Ви вив'язались в тих обставинах. Особливо мене цікавить, як Ви розв'язали проблєму дириґування, що потребує практичних вправ і відповідного хору. Взагалі ж пишіть, коли зможете.

Ваш О. Кошиць.

П. С. Книжочки (три) повертаю й сердечно дякую особливо за збірку поезій Стефановича.

---

[4]) Дириґентсько-вчительські курси були відкриті на два літні місяці Українським Національним Об'єднанням Канади в Торонті, Онт. Потім вони змінились на "Вищі Освітні Курси" й відбуваються кожного літа. Пізніше вони стали зразком і для інших організацій в Канаді й Америці. П. М.

19. V. 1940.

КОЖНИЙ раз, як дивлюся на Вашого листа, що чекає відповіді, то стає просто ніяково. Я людина порядку перше всього і мене мучить неохайність більш за все ..

Причина моєї мовчанки, як знаєте, є робота над програмою Конґресового концерту. Фактично не над програмою, а над тим безголов'ям, темнотою та інтриґанством, яке маркує кожну справу. Повторюється в трохи інших тонах те, що було підчас фільмування "Марусі". Але тут ґатунок трохи інший, вищого ранґу, а через те більш огидний, бо непростимий, неоправданий і непотрібний. Справа проста: Конґресовий Комітет (ті ж особи, що і в комітеті Виставовому), тихенько й ласкавими словами приспавши мою пильність, — сам ставить музикальну програму в сольових точках... Я зовсім проочив можливість повторення того, що було на Виставі, коли мене вплутали в таку програму[5]), що соромно згадувати (діточки, гацадрала, вундеркінди і т. д.), та зайнятий хоровою справою, забув поставити в умову мою контролю над музичною програмою. А наш "комітет", що інспірується збоку, нагатив в програму такі речі, як три підряд "Думи" у виконанні **сопрано,** якісь пісні, що псуть характер і ідею концерту історичного ("Як їхалам я з Гамерики" і т. п.), і всього таку кількість, що вистане на три концерти, а до того ще зо три промови, що вже повертають все в мітінґ, або "концерт під церквою". Я думаю, що Ви вже читали про ті сольові точки в "Свободі".

Отже, я опинився в положенні людини, яка фактично все те улаштовує й несе відповідальність за такий "гарний смак" та таку "музикальність" і знання концертового тону та музикальної "пристойности". Мені тільки залишається під своїм ім'ям зазначити, що я "відпові-

---

[5]) Тут мовиться про програму Конґресового концерту у Вашинґтоні, яку О. Кошиць укладав як історичну вокально-хорову картину і виконувались історичні пісні, почнаючи з XV ст. Всі інші додатки нищили згадану картину й тому стільки обурення в О. Кошиця. П. М.

даю тільки за хорові точки", але чи це хто догляне!? А коли догляне, то чи зрозуміє? Ви не можете собі уявити, скільки то коштує нервів ота вся загуменковість, оте селюхство, ота упертість, що личила б звичайним людям, а не інтеліґентам, та ще й провідникам. Глянувши на таку програму, людина "серйозного музичного тону" може або вмерти, або не повірити, що так складаються репрезентаційні програми, та ще й на такі урочисті моменти, коли декляруються наші права на місце серед культурних народів й демонструється наше "европейство".

Ми ж хочемо показати, що не їмо супу жменею, хочемо завірити людей культурних, що оті всі конґресові постанови, резолюції, декларації і всілякі інші "акції" — є голос народу культурного й вимагає рахуватись з нами, як з людьми, не тільки свідомими політично, але й вихованими по людському. А тут тобі така програмка сольового співу! І це поруч з історичною лінією, яка переведена в хорових точках... Звичайно, що говорити з нашими "інтеліґентами" все одно, що обговорювати тонку поезію Стефановича з ґросерниками. Але ж не говорити не можна, бо вся істота протестує проти цього міщанства, а крім того сам опинився в помийниці за всі свої гарні наміри й добру художню роботу...

От чим я більше всього був зайнятий весь цей час. Кажу зайнятий, бо хоч і провадив хорову роботу, а весь настрій зіпсований і думка не може одірватись від цього дикого факту: музичну програму укладають політикери з газетярами та асекураційними аґентами на додачу! Це можливе тільки у нас. То є правда, що немає страшнішої людини, яка прочитала одну розумну книжку, або коли вона "укінчений гимназист"...

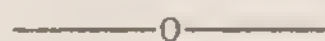
Вибачте, що так багато балакаю на цю тему. Про хор можу сказати, що я давно вже не мав таких голосів, особливо чоловічих. Вісімнадцять басів, як леви; тенори криють які хочете ноти. Динамічні можливості чудові, менші художні, себто потребують трохи більше роботи. Але вже один факт, що за одинадцять проб виготовлено концерт з чотирнадцяти номерів (два гімни) — фактично є рекорд. До того ж не кожна проба була

в повному складі, як це завжди буває. Це все тому, що приймають участь персонально дяковчителі з своїми добірними голосами з хорів, а до них додано ще професіоналістів, майже всіх моїх бувших капелян. Хором я задоволений, але мало часу й не все довсдено до того ступня, до якого я звик і хотів би. Ну, та надія на Бога, що не дасть мене з'їсти тим "складачам музичних програм", та тим, хто їх інспірує...

Дуже мені хотілось би, щоб Ви почули, як звучить наприклад "Хор Бранців" з "Гамалії" Лисенка, або "Прометей" Стеценка! Є чого послухати. Або як дадуть двоголосний канон мого "Уже літ за двісті". Теж є що слухати.

Ваш О. Кошиць.

П. С. Чого не пишите? Спасибі за "Стефаноса". Це дійсно поезія. Є там вірші, які треба не деклямувати, а кричати — стільки там емоцій і динаміки! Хвилює й ворушить до сліз: це живий ураган поезії. Дякую дуже. Напишу потім про нього на дозвіллі трохи більше. Дякую за Вашу статтю про Микишу (Тараса).

6. VI. 1940.

НЕ дивуйте, що так пізно відповідаю і на Вашого гарного листа і на засилку часопису. Поводжусь так тому, що й досі не прийшов до пам'яти по концерті, бо був виснажений до краю.

Слава Богу, що концерт пройшов дуже добре. Хор чоловічий був дійсно мужній і по звуку і регістром (від контр ля бемоль до верхнього сі), що так надається добре до героїчного та історичного репертуару, а мішаний хор був не гірший, коли не кращий. Деякі речі співали краще ніж моя бувша Капеля. Дисципліна була моя й через те я міг робити, що я хочу. Тож концерт приніс мені не втому, а оздоровлення і я дякую Богові, що послав мені по довгих літах таку втіху. Коли б українці хотіли, то могли б мати цю втіху і для себе постій-

но, і була б користь і для справи і для українського мистецтва. Та ба... всі українські наміри й захват — це солом'яний вогонь, після якого залишається багато попілу і досить несмачного. Добре було б, коли б хоч на рекорди спромоглися, а то можливо, що цей концерт вистрелено в повітря невідомо для чого. А гроші на нього витрачено...

Перечитав сьогодні Вашого листа. Дуже радію, що сподобалась Вам книжка "Українська пісня за кордоном" і не дивуюсь, що про неї нічого не чули й не знали. Поява цієї книжки викликала в свій час такий вибух газів, незрозумілої на перший погляд ворожости, огидного сичання й інших проявів, що я очі витріщив. Замість того, щоб радіти, здобувши такий атестат світового признання для нашого народу, його пісні й хорового мистецтва, — така лява скаженини й ідіотизму.

Автор статті про ту книжку в "Свободі" дійшов до того, що не признав її "книжкою"?! Можете собі уявити? Не мало спричинились до того й капеляни, що й Вас годували різними інформаціями стільки років в Празі, а також і ті земляки наддніпрянські, які й тепер їздять по Канаді та розводять політику. Так от так ту книжку було запаковано для української суспільности навіки, на радість всім музичним нездарам, та на користь "братніх почувань соборників". Тільки й всього, що Т-во мойого імени в Парижі розіслало її по всіх бібліотеках світу і коли українці захочуть знати щонебудь про себе за часів повоєнних, нехай їдуть до Лондону, Парижу, Риму чи Ню Йорку. Тіж і такіж почування й наміри, як згадано вгорі, водили й рукою автора другої книжки про Капелю, — "Українська пісня в світі'" Ол. Пеленського і на те дав достойну відповідь в своєї брошюрі Ол. Чехівський. Ту брошюру Ви маєте від мене, а книжку можливо читали. А коли читали, то не могли не помітити, як автор наївно розліплює на моїй фіґурі поруч з найкращими критиками й капелянські, на яких вишито ім'я його і його однодумців. Виходить зовсім "по нашому", бо все гарне вилітає в словоблудії половою, а паскудне реально ділає з найбільшою енергією. Жаль тіль-

ки, що нічого з того не виходить, і правда буде завжди зверху...

А тепер перейдемо до М. Бойченка. Той бідолаха при всій своїй інтеліґентности й рафінованости навіть не зрозумів мого листа, в якому я його лаяв за вівісекції на народній українській пісні. Відповідаючи мені, він написав цілу дисертацію про те, що кожна річ, як і кожний тон мають свої обертони, і одні їх чують, а другі не чують. Ну, коли людина чує обертони, а не чує тонів, то тут ні критика, ні благання, ні погрози не поможуть, бо треба лікаря. Отак перервалось на цьому наше листування через світові події. А шкода!

Ви згадуєте також "скорбного главою" д-ра Б. Кудрика з його словоблудієм в "Огляді історії української церковної музики". Не те страшне, що він пише, а те страшне, що знаходяться люди, які його писання друкують. Бо завдяки тому, що тема маловідома, малодоступна, малоцікава (для загалу) й маловисвітлена, оті маячіння можуть піти поміж люди й тоді вийде, що поза тройцею: Березовський, Бортнянський і Ведель наша церковна музика не має нікого крім Матюків... Шкода, що свого часу Ви не написали "Протиогляду", але це й тепер не пізно. Бо зрозумійте, що все те "друковане" і, можливо, що й читане.

Що торкається ж цього музиканта, що був би вродився компоністом, коли б не заспівали півні, трудно щонебудь сказати. В цій веґетаріянській музиці найтяжче є те, що трудно знайти, відкіля він позичає павзи, бо ноти впізнати можна з першого ж разу. Я думаю, що він став компоністом комусь на злість... Що ж до плодовитости, то то є біологічний закон, що всі нижчого порядку орґанізми розплоджуються почкованням[6]). Але від цього світові не легче.

Недавно розглядав я "Великий співанник Червоної калини". Ну й набрався ж я біди! Не хочеться вірити

---

[6])Це найпримітивніший спосіб розмноження клітин, що зветься безпосереднім, прямим поділом, або амітотичним. П. М.

счам, коли бачиш, що очолюють його оті "Знамениті стрілецькі пісні" з їх кухонною мелодікою й отим опрацьованням. Отже ми дожили до часів, коли "жовнярські жарти" реклямуються як музичні шедеври та патріотичні художні цінности, і то в звязку з нашою визвольною боротьбою! Змішування найвищого патосу з найдешевшим ерзацом!..

Для вшанування пам'яти Стрілецтва та його патріотичного чину не треба вивішувати їх брудної білизни, а досить було взяти дві-три гарні мелодії (які там є!) й ними схарактеризувати і добу, і її тонус, і світлу пам'ять стрілецтва, а не викладати дешевенькі жидівські вальчики та напівросійські солдатські пісні, від яких стає соромно. Не знаєш чому дивуватись: чи глупоті, чи наївности авторів. Вони, правда, вибачаються пієтизмом до Стрілецтва, але такий пієтизм тільки псує леґенду, яка стає вже героїчною історією. Про гармонізацію вже й не кажу, там є що подивляти... Певний, що коли пройде чад минулого, а голова просвітлішає, то критика скаже те саме. Помимо всього я там був заскочений дивною несподіванкою. Моя гармонізація пісні "Про Нечая" помічена: Н. Нижанківський! Цю пісню я записав на Кубані в 1903 році і тоді ж її згармонізував, а видало маленьке видавництво "Криниця" (точно не пам'ятаю). Отже, як видно, "авторові" попався перший листочок того видання і він совісно його надрукував під своїм ім'ям, змінивши один акорд та розставивши слова згідно свого розуміння й знання народньої словесности музичної ритміки, себто — зіпсувавши... Через те, що більше слів у нього не було, як не було й другої частини пісні, то в тексті він вмістив тільки той один віршик, що був під піснею, тоді як в ориґіналі вся пісня має найменше тридцять віршів. "Де мортуіс — кажуть — авт бене, авт нігіль", але правди немає де діти, а ще й тому, що це стає тепер звичаєм...

Ваш О. Кошиць

25. VII. 1940.

БУЛО б добре розвинути такі думки[7]).

1) Всі народи мають зарекордоване своє тонічне мистецтво, українці — нічого крім "Весілля" Гуменюка, од якого у культурної людини шкіра злазить;

2) Не маємо приличних рекордів ні для продажу, ні для музеїв і збірок "скарбниці людського слова", ні для репрезентації.

3) Тепер, коли ми втратили політично все й коли настали часи нищення всього українського, а не будування й розвою, — ми не маємо жодної змоги ніде, крім Америки, записати (на рекорд) українську пісню, а вона є те єдине актуальне, що залишилось нам і для національного виховання нашого молодого покоління і для маніфестації українського національного духа у світі.

4) Тепер настали часи нищення української Нації не тільки фізично, але й духово і не тільки силою, а й найгіршою зброєю — фальсифікатом .

Ви самі знаєте, як фальсифікують большевики (Москва) нашу народню пісню, паскудячи мотиви, наближуючи їх гармонізацію й голосоведення до кацапського, підмінюючи оригінальний текст і сюжети народні штучним паскудним витвором. Все сплановано на те, щоб понизити, подешевити, довести до заникнення, до забуття, або до цілковитого злиття з кацапщиною в большевицькому кітлі.

Пісня має свою традицію в характері її артистичного виконання, базованого на мистецькім удосконаленні народніх рис як мелодії так і виконання її. Ця традиція плекалась віками в сольовому й хоровому співові, є витвором високомистецького українського духа й має джерела в стародавній високій українській музичній культу-

---

[7]) Я хотів написати допис про потребу запису на платівки (рекорди) української пісні і особливо під проводом такого мистця як О. Кошиця. Про те я згадав в листі до нього і цей лист є відповіддю. П. М.

рі, яка зв'язана з европейським мистецтвом, та яка в свій час вигодувала на свою голову московську гадину, яка тепер добиває напів мертву свою матір — Україну.

Останнім носієм цієї славної традиції був М. Лисенко, а з його співробітників залишився між живими один я. З припиненням артистичної діяльности Лисенка, а потім моєї хорової роботи з Студентським хором, пісня на концертовій естраді вмерла з початку німецької війни 1914 р. і перестала, так би мовити, існувати в звуковій традиції. Діяльність моєї Української Республіканської Капелі була вже в іншій площині, з другими наслідками, та й та припинилась вже 16 років тому. Отже, нитка традиції урвана.

5) Тепер, коли ми стараємось затримати при житті рештки українського мистецького духа, душу національну, хто і яким способом буде підтримувати той святий вогонь? Нове покоління? А хто його виховає в тій національній традиції, під чиїм проводом воно буде рости? Хто зв'яже його з тою порваною ниткою суто національного музичного духа? Які зразки воно буде мати для наслідування, щоб не піти слідами дешевих російських хорів та різної циганщини, якою забиті рекорди й радіо вкупі з концертами?

Статтю з такими думками треба було б післати до всієї української преси...

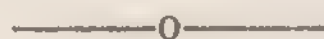
З Вашого листа я дізнаюся, що Ви даєте увагу навіть моїм творам. Але ж, пане Д-ре, Ви майже нічого не маєте з моїх "праць"! Тож може Вам хоч що небудь надіслати з моїх аранжовок, щоб мати уяву хоч про загальний характер, хоч про голосоведення та вокально-хорову вартість. Коли б Ви цікавились, то я може б хоч щонебудь зібрав з того розкиданого мотлоху та прислав би Вам? Сам я не надаю цьому роду своєї діяльности жодної ваги, але людина взагалі не звертає багато уваги на деякі риси його вдачі, а врешті в тому, мабуть, і є його вдача...

5. VIII. 1940.

ДУЖЕ дякую за запрошення на Академію Курсів. (Дириґентсько - Вчительські Курси У. Н. О. в Торонті, Онт. — П. М.). Немає жодного сумніву, що коли моя візита буде хоч чим небудь цікава чи корисна, то я приїду. Хоч би через те, щоб трохи провітритись, бо я на літо нікуди не виїздив за браком "засобів пересування". Але, на жаль, повинен Вам сказати, що про жодні відчити не може бути й мови: я зараз почуваю себе дуже знесиленим, нездатним до жодної роботи, огірченим та "здеґустованим" до всього... Весь запас ініціятиви й енергії я витратив минулими місяцями, а все принесло одні розчарування й невдачі. Хоч це й не первина мені, але зараз все відчувається якось загостро. Відчит потрібує деякої підготовки, а я просто не можу глянути на свої записи, матеріяли, книжки і др. Без мене існував світ і його запаскуджували, без мене буде так і далі.

Що торкається "мотлоху" (творів — П. М.), то постараюся зібрати хоч що небудь з того, що не роздано по руках, і пришлю. Тільки напишіть, куди слати. Скажу Вам одверто, що іноді просто ненавиджу свої ноти... в такому я тепер стані.

Ваш Ол. Кошиць

16. VIII. 1940.

З охотою приїду, коли вишлете квитка туди й назад. Що торкається різних прийнять, то я дуже просив би, щоб все обминути, що не торкається курсів. Це не через те, що я погано якось думаю про канадійців, бо навпаки з часів капелі у мене залишилось найкраще враження, просто як якийсь гарний сон і про Канаду і про людей. Але тепер часи інші, і при різних настроях та розходженнях в думках, може бути, що не хотячи мене підведуть під чиюсь лайку, чи нарікання, чи щось подібне. А це мені, який до цього часу слава Богу, якось

уникав партійних тенет, — цілком річ непотрібна, турботна і просто шкідлива. Мені головне ходить не про прийняття, а про курси і про те, щоб... я не доклав до цієї поїздки. Бо, без сорому казка, по секрету кажучи — нема з чого.

———o———

7. IX. 1940.

ДОЇХАВ я чудово з прекрасними враженнями від торонтської гостини. Про це пошлю коротку замітку до "Свободи".

Після бадьорого враження від Канади, мене огорнула сонна американська дійсність, коли всі жують безконечну жуйку, а рота роз'являють тільки для того, щоб вилаяти один одного. Позатим реальної роботи немає, крім різних "з'їздів", на яких крім жуйки є ще танки авраменкового ґатунку та неможливі, недокровні, сонні, невиразні й антихудожні пописи хорів. А далі знов самозакохане сонне хропіння, з випадковими вигуками про соборну Україну, необхідність єднання, реальну роботу, чи що друге, відповідно до того, хто як повечеряв та скілько чарок випив наніч. Часописи наповнені "Тарзаном" та чутливими описами про гостиницю Масляка в Танерсвіл: "Станули ми перед будинком, а ввійшовши до середини відразу завважили, що там краще ніж заповідалось з входу. А вже описати тяжко, яку то смашну заїдали вечерю", — та іншою подібною поезією, від якої "стають слези в очах", а думка рветься на Соборну Україну... От і все чим вітає американська українська дійсність. Так що нема про що писати, а через те бувайте здорові, та пишіть самі.

Ваш О. Кошиць

———o———

20. 9. 1940.

ПОЧАВ читати в "Новому Шляху" перелік моїх творів... й здивувався: скільки то людина може зіпсувати паперу на своїм віку! Аж соромно стає. І то все на

радість нашим короткоштанним критикам, що з сіточкою ганяються за "квінточками" по широких роздолах нашої пісні, мов справжні "европські діти". Дуже шкодую, що тих квінт наробив я не досить, бо я сам, на жаль, викривлений отими "европськими" забобонами та приписами. Наші високі уми замість того, щоб випрацьовувати свої забобони та приписи, тільки те й робили що студіювали, та других навчали чужим приписам, а наші безцінні скарби, яким нема кінця краю, попирали ногами, втопивши очі в граматику чужої мови. Отже й народили нащадків, що ні свого не знають, ні чужого гаразд не вміють, а перекручують свою мову на чужий лад та вважають найбільшим своїм осягом, коли можуть до чужого непотребу докласти ще й свого добра... Та ще й гордяться тим, що з'єднують нас, мовляв, і ми "европейці"... Ну та нехай собі живуть на здоров'я, але шкода, що на лихо Україні.

Ваш О. Кошиць

11. XII. 1940.

Щире спасибі за листа й за дописи в "Новому Шляху". Моя жінка, читаючи їх, дуже слушно висловилась: "От, є ж люди, що щось роблять, пишуть про якісь твори, а тут... тільки "творять"[8])! Я колись пришлю Вам мартиролог тих речей, які перепаскуджені та ті, вибачте, твори. І соромно і цікаво.

А що торкається тих "Енциклопедій"[9]) та їх напрямку й поінформованости то треба знати, що вся моя робота проходила в атмосфері неймовірної, найлютішої заздрости збоку навіть таких людей, які жодного від-

[8]) В листі згадується про мої дописи 1940-41 р. в "Новому Шляху" під заголовком до "Джерел історії української музики". Друкувався там і огляд творчости О. Кошиця. П. М.

[9]) Мовиться про "Українську Загальну Енциклопедію". Див. також: "До джерел історії української музики", "Н. Шлях" 1940-41 р. П. М.

ношення до музики не мають. А про музик і не кажу. Цілком зрозуміло, що вони бажали б мати хоч крихту того, що послала мені доля, а ще й тому, вважаючи, що те все належить їм по праву, а я узурпував (хоч ніхто не перешкаджає і їм узурпувати). То ж дивуватись немає чого, а ще й тому, що як освічена людина, Ви повинні б знати той фізичний закон, що коли вилізти на звичайну галицьку дзвіничку, а ще більше на стріху редакції "Українська Музика", то весь світ як на долоні: кожна річ на своєму місці й має місцеве значення. Видно навіть чотири сторони світу: Гусятин, Копиченці, Пуків, і Брилинці Вижні, так що цілком зрозуміло, що ті знавці все знають і про все пишуть, — то все сталось їм від науки. А наука, як виясняє український вчений Галахвастов (див. Енциклопедію — "За двома зайцями"), то "то так, як ото, буває, глянуть з Лаврської дзвіниці вниз: всі люди не більше підсвинка". А ті ж люди вчились не тільки в Чигирині, а й поза Чигирином бували (Сторож про писаря "По ревізії"). А деякі були аж закордоном, Песиголовців бачили! То чого ж Вам треба?! Все на місці.

Дуже радий, що Вам сподобався "Старообрядчеський стих", і нема мови, що коли хочете, то переписуйте собі. Оце недавно одержав одинадцять своїх друкованих пісень (у Вітмарка) і на днях пришлю їх Вам. Як вийдуть решта три, теж пришлю.

Ваш чудовий допис про рекордування пісні надішлю до "Свободи"... Наш Комітет по рекордованню пісень щось рухається так мляво, що у мене надія пропадає, чи з того що вийде. Оце пішлю Вам пісні, а на пошті буду радиться про висилку Вам Літургії і двох десятків видання Ідзіковського, а це тому, що то є єдині примірники, які існують на світі, і коли їх буде загублено, то лягай та помирай...

Головне забув! Даю Вам цілковиту свою згоду бути учителем на Диригентсько-вчительських курсах. Може треба її написати більш офіційно, дайте знати.

Ваш О. Кошиць.

30. I. 1941.

КОНЦЕРТ взяв у мене багато нервів і сили. Бо що не казати, а "виробити" концерт за шість проб — справа не легка. "Виробити", чи "обробити" — слово, що тягне за собою в уяві поняття начорно зробленого матеріялу... На ділі ж вийшло, що матеріял той був в такім стані, що мені прийшлось його й "дороблювати". ...Думав, що живим не вийду. Тож уявіть скільки то прийшлось витратити нервової енергії на самім концерті, щоб він вийшов... найкраще зі всіх концертів, які я мав із "Сімкою"[10]) ! Ну, та годі про це. Шкода тільки, що наша українська дійсність така дивна, що немає для кого співати і концерти давати: навіть пам'ятки крім фотографії не залишилось після такої, скажу одверто, художньої роботи. Всі, хто може писати, приймали в концерті участь, а ті, що слухали, мабуть неграмотні...

Ви мені написали, що одержали від мене 2 десятки видання Ідзіковського й Літургію вид. Оренштайна, а не написали, чи одержали девять нових пісень видання Вітмарка. Напишіть.

Тепер про Вищі Освітні Курси. Я уважаю, що курсанти багато не здобудуть, коли я буду напомповувати їх лектурою. Бо це ж таки остільки широке поле для розмов і балаканини, що можна говорити два місяці день і ніч, а слухач вийде з опухлою головою й всієї користи буде, що скаже "Ой, та й велику культурну спадщину ми маємо!" Я такої думки, що курси повинні мати практичне завдання і в тій ділянці, на яку мене кличете. Себто, моя праця повинна носити практичний характер цілковито: треба на ділі показати характерні пісні, і характер їх виконання, одночасно робити культурні екскурси з якої будь дрібниці, щоб встановити певні асоціяції у курсанта, закріпити їх, а разом змалювати все, що є особливого і в характері народу, і в характері його творчости, в його історії, способі музичного думання й вислову, в його побуті, настроях, погля-

---

[10]) В Ню Йорку існував мішаний хор, що складався із сьоми церковних хорів. Тому й "Сімка". З цим хором О. Кошиць мав концертові виступи. П.М.

дах, ідеалах і т. д. Себто фактично перейти коротко всі галузі нашої культури, прив'язавши їх до конкретних образів звукових. Такий матеріял для систематичного викладу потребував би двох не менше катедр і років науки.

Тож, все це можна зробити тільки практичною роботою і тільки над таким живим матеріялом, як пісня — найхарактерніший витвір нашої культури. Звичайно, що разом з тим буде механічно вирішено й питання праці над хором та художньою обробкою музичного матеріялу, яке дається теж тільки практичним шляхом, а не лектурою. Отже, я уявляю собі мою роботу як працю семинарійного — практичного характеру. Не знаю, як Ви. Напишіть мені Ваш погляд на справу. Тоді вже на ділі будуть зачеплені й по можливости докладно показані теоретичні підстави хорового дириґування, взагалі праці з хором.

...Скільки Ви думаєте дати часу на цю галузь, яку назвемо коротко "Практичні хорові вправи над українськими народньою і церковною музикою". Все це кажу тому, щоб Ви не обтяжили мене роботою, бо сили чортма, а працювати поволеньки не вмію... До того ж буде літо, спека і... моє серце...

Що торкається справи рекордування пісні, то вона завмерла майже на цілих півроку. Як думаю про наших "вигнанців з старого краю" з ломакою в зубах, яка зветься "циґаро" та бомбою пива в руках, а з капелюхом на макітрі, то просто місця собі не знаходжу... Хочеться ударити по тій макітрі палицею, а черево проткнути вилами, щоб хоч трохи почув, що він є людина, а не бидло... Вся ж наша еміграція в більшости, про Канаду не маю права говорити, нагадує мені нашого вигодованого гарного кота, що живе у нас в домі. Тільки глянеш на нього, починає, сучий син, жалібно м'явчати, наче хто його ріже. Думаєш, що їсти хоче, — даєш всіляких ласощів котячих, — поки не припросиш та не погладиш — не буде ідолів син їсти (бо вже злопав дві вивірки й три пташки). А коли гладиш, то такого фасону завдає, що розкіш: хвіст догори ломакою,

спина дугою, голова треться об ноги, муркотить як стара фісгармонія, наче тільки й жив в розкошах та другого нічого не знав крім пестощів!

Отак і наші громадяни: поклади ім перед носом найкращий продукт — поки по животу не погладиш — не буде їсти, а як умовляєш його, та пестиш як самого "найкультурнішого на світі", найкращого, найрозумнішого, найдобрішого, нащедрішого, то такого хвоста задирає, наче й справді! Фактично ж нічого не мають крім горстки інтеліґентних сил..., не мають ні музики, ні культурности, не кажу вже про правне положення в світі та власну державу, а диви! — й собі туди ж: викидають коники та показують фокуси. Треба умовляти й просити, щоб витратили гроша на їх же власні потреби. І немає людини, щоб сказав про це голосно, а наші демагоги-напів інтеліґенти думають тільки про того доляра, якого всіма способами стараються вимантачити, а для цього говорять "тільки приємне". Можливо, що у Вас там, в Канаді, не так, про це мені багато людей казало, що у Вас інші люди, але тут в Америці на загал справа стоїть досить сумно. І хоч люди по собі гарні, а головне жертвенні й добрі, але треба "гладити", а не переконувати. До цього їх привчили ті, що переконувати не люблять, або не уміють, або не хотять, а тільки хвалять, мабуть з засади: "хвали мене роте, а то роздеру". Отже, в цій справі мені не можна забирати голосу, бо зараз же справа стане "моєю", персональною.

Вибачайте за нескладне писання, — голова працює погано, а печінка занадто інтенсивно.

Оце з хворости та туги зробив "Милость мира" грецького напіву на Службі Василія Великого. У нас сніг... тож глянув у вікно і так нагадалась постова Служба, неясні передчуття весни (в природі), рідний край, втеряні релігійні звукові радощі, — що аж за серце схопило. Тож сів і почав працювати. Коли цікаво то пришлю на перегляд.

Ваш О. Кошиць.

17. II. 1941.

ЗАВТРА починаю перечитувати свої матеріяли до книжки про українську музику (головне церковну). Мені запропонували дати лекцію при Колумбія Юніверситі в шерегу лекцій про Україну. Я згоряча погодився, а тепер і каюся. Бо що можна сказати про українську музику за одну годину балаканини! Аж нічого! Якби знати авдиторію й чого вона вимагає, тоді б друге діло, а то чорт його зна, про що балакати, коли властиво це не є лекції, чи виклади, а просто демонстрація українства! Тепер це питання мене мучить, бо нічого не вмію робити "так собі", а чомусь трачу на самі пустяшні речі стільки серця (хворого) та нервів, що сам з себе іноді сміюсь...

Оце минулої п'ятниці був я на лекції професора Ейльського університету, земляка-малороса, Вернадського. Ходило про те, щоб "русскій" професор вимовив голосно слово "Україна" та додав до того, що то воно є, звідкіля взялось, що наше абориґенство на Україні заходить в темряву історії, а назва з XII ст., а все для тих неуків-російських собак, що виють на всі застави перед американцями, що нас видумав німець, себто: "що треба" і т. д. Я хотів би, щоб Ви побачили, на якій сковороді смажився наш землячок, коли сказати брехні не міг, а правди боявся!! Це треба було бачити... А все йшло на вимоги російської камарильї: "пусть нам скажет какой нібудь учений професор, вроде Вернадскаго, а не "Свобода"! От він і сказав. Хоч дуже обережно: "і я — не я, і кобила не моя". Ну й за те дяка, бо тепер можна і є на кого посилатись. А загально це не була лекція професора університету, а поганенький урок в "двухклассном учіліще" самого захудалого "учітеліщкі"... Просто соромно було слухати.

Отож, будучи хворим, я на ложі смертнім згадував своє минуле: бурсу, семинарію, академію, все чого раніш не цінував, чим погорджував, а що стало потім потіхою і розрадою в житті, тому самому що здавалось чимсь кращим за ті академії, а на ділі виявилось помийницею... Та от, згадуючи наш Великий піст з ле-

генькими морозами, з дзвінким льодком під ногою, з ясним незимовим сонцем, чорними запашними деревами, що якось "незрозуміло-чутно" дихають, просипаючись від зимового сну, з тими обіцянками весняних днів, що шепочуть душі чиїсь невідомі голоси, а загально — нестримна радість будучого, молодого, радісного, що властиво й діє, й утворює оці всі очікування, надії, поривання й підсвідому радість в молодому організмі. Переживши все це, як тільки може пережити душа, умудрована літами й стражданнями, я знайшов десь там, в середині свого єства оті мелодії, якими навесні годувалась колись моя душа — "Достойно і правдиво є" та "О Тебі радується", як я ще був маленьким хлопчиком, учнем Духовної школи в Богуславі. Ті мелодії такі ясні, такі рокочучі, як струмочки снігу, щоростає в ясний лютневий день на провесні. Вони так звучать нашою веснянкою, що назва "грецький напів" (до речі нічим не виправдана) наліплена на них для більшого церковного переконання, а фактично це є витвір чисто українського духа, що навіяний веснянками та передчуттям Страсних та Великодних свят, які в уяві навіть нашій, дітей XX століття, нерозривно злучені з весняними переживаннями й душевним світлом, незрозумілим, невимовним, непереможним і часто несподіваним, що зливається на нас у Великдень... Тож я "О Тебі радується" поневолі злучив з темпом і рухом веснянок... нехай лає, хто хоче.

А Ви перегляньте, та хоч трохи відчуйте (коли моя праця що небудь дає до цього), а мені напишіть одверто Ваші враження, та пришліть ноти назад.

Ваш О. Кошиць.

———o———

26. V. 1941.

В аналізі моїх духовних творів у "Новому Шляху" Ви раніш знайшли деякі звороти й каденції типу Бортнянського. Вважаю Ваші завваги цілком підставними. Ви маєте рацію, бо ближче кажучи, "ми всі під Бортнян-

ським ходимо", а Бортнянський є, слава Богу, витвір української стихії на грунті наших кантів і живих тоді традицій школи Дилецького, хоч і в новім італійсько-венецційськім найкращім оформленні. Тож коли не уникнули його впливу велитенські риби світового значення як Ґлінка, Бородін, Чайковський, то дрібноті й Бог простить, бо, все одно, сонця вдень не обминути.

Але в черговім уступі Вашої критичої серії читаю таке: "Цікаво підкреслити, що в "Достойно" **дістався немов чужий елємент** який, може думати, попав туди **по асоціяції** мелодійного думання. Маємо тут в увазі двотактовий мотив "тройці єдиносущ..." для канонічного вступу голосів, що має в собі щось від Лисенкового "Ні, не вмер поет", чи скорше від щедрівки "Прилетів сокіл до віконця"..., але духова спорідненість з народнім співом підносить твір ще вище".

Це зупинило мене на думці: "А чи не займаюсь я часом делікатно званими "ремінісценціями", або запозиченям, легко кажучи, плагіятом, а по нашому просто крадіжкою?" Навіть трохи гірше. Бо, бачите, коли позичають гроші, щоб не віддати (як це люди завжди робили зі мною), або штани, щоб не повернути, то це є звичайна, хоч і прикра, крадіжка і злодій, витрачаючи гроші, не каже від кого він їх "реакцептував", також як і штани ховає, щоб не пізнали. Але коли компоніст займається запозиченням, не показуючи джерел, то це вже гірше, бо **пишається** "позиченим" як своїм власним і трудно знайти людину, що крикнула б "та скидай же, вражий сину, чужі штани!" Та він не тільки пишається, але й друкує, та вимагає критики і то прихильної. Таке діється на наших очах і про це говорити багато не варто. Що торкається "ремінісценцій", то це хоч і більш психологічно виправдана річ, а все ж нагадує прочищення чужих кишень в натовці, хоч і зветься в музиці якось гарно, щось немов "Reverie" чи як там...

Отже перебираючи себе до останньої кістки, пригадую, що "ремінісценціями" ніколи не займався, а щодо "позички" у знайомих авторів, то ця річ навіть у других навертає мене до хвороби від огиди...

Щож торкається "матерялу" чи пісенного, чи без-

ім'яного, але національного, то користався ним широко, але завжди показував джерело. Думаю, що користати з того матеріялу повинен кожний національний композитор, бо то є джерело нашої музичної думки, почуття й слова, і не може людина, яка почуває себе "вдома", дихати чужим повітрям, а не своїм; бо завжди видно "чим людина дихає", чи вона своя, а чи чужинець духом і думкою.

Та все ж виходить, що "щось від Лисенка, чи від щедрівки" наче б то й нічого, бо Лисенко — це втілена Україна, а щедрівками займаємось, але це ж "ремінісценції" без джерел, делікатно кажучи, себто найогидніша для мене річ. А до чого Ви ще згадали кантату "Ні, не вмер поет!", яку я вважаю за саму холодну, надуману, нещиру й невдалу, і яка мені цілком не до вподоби ще й тому, що в ній я чую чужу тему (хор: "Ах ти свєт Людміла" із "Руслана" Глінкі).

Далі починаю перебирати обставини, при яких я писав оту Літургію, та матеріял-виписки із студіювання Ірмолоїв, і знаходжу на свою радість, що не зробив жодного прогріха проти своїх засад, бо всі теми знайшов в різних частинах Ірмолоя, а в заголовку Літургії написано "На підставі Ірмолоя Львівського".

Виходить, що студіюючи український типовий елемент в Ірмолою, я просто просяк його мелодіями і вживаючи їх вільно, не відступив ні на краплину від його характеру в мелодійному матеріялі. І виходить, що відносно мене все "О-К" (Окей).

Мені ж зокремо дуже приємно, що Ви зазначили те "споріднення з народним співом", бо це ще раз, і на цей раз вже на самій Вашій особі, знаходжу підтвердження моєї тези, що Знамений напів є в самому грунті цілком український. Бо: Лисенко ніколи не держав в руках Ірмолоя і не цікавився ним (це я знаю, як його найближчий співробітник і близька людина), а дивись... "дещо від Лисенка". А Лисенко — це ж українська пісня! І далі: ... "або ще скорше від щедрівки "Прилетів сокіл до віконця", а це є обробка В. Ступницьким чисто української народньої мелодії. Під усім же цим треба підписати — "ІРМОЛОЙ", з якого витинки прикладаю,

а таких прикладів маю сотні на кожне питання!

Отже думаю, що я виправдався, але справа не в цьому. Справа торкається більш широкого питання, яке ми з Вами свого часу розв'язували через мої Догмати і мені приємно знайти у Вас хоч побічний доказ правдивости мого погляду на наш Знамений спів, (що він український — П. М.)

Думаю, що долежую останній тиждень свого пісного режиму. Далі буду виходжуватись.

Ваш О. Кошиць

4. VI. 1941.

ТЕПЕР щодо штучних (авторських) творів. Годжусь з Вами, що курсантів треба познайомити з нашою штучною літературою. Це питання залишаю до розв'язання Вам, а моя думка така, що коли буде час, то Ви самі чи хто там другий переграє перед курсантами скільки важніших творів, щоб вони почули їх та треба виготовити для них список таких композиції в порядку їх трудности.

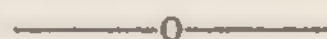
Відносно стрілецьких пісень М. Гайворонського. Ніяк не можу зміркувати, як може компоніст писати військові речі для мішаного хору, а ще гірше — для хору жіночого! У нього ж для чоловічого хору написано саме нікчемне, а речі більш порядні (вибачте за це слово) написано для мішаного хору!! До того ж для багатьох речей він сам дороблював слова (текст) і вийшли такі шедеври: "Смерть закрила йому очі від трьох куль на все". Яку марку поставили б Ви своєму учневі, коли б Ви були учителем, а він Вам втяв таке речення? Або: "пішов милий — камень в річку"! Я радію, що, коли ці речі вийшли в світ, я вже був лисим, а то облисів би "за один раз на все"... Тож я вважаю, що співати такі твори з таким текстом — це злочин і проти мови, і проти глузду, і проти слухачів...

Не розумію сенсу і в тому, щоб виучувати курсантів т. зв. лемківських пісень, які мелодично словацькі,

як і текстом, навіть без жодної зміни чи українізації і в граматиці і в синтаксі, тоді як наші курсанти просто не знають української пісні. А до того ще й в такій обробці як Якименка Ф., де нічого вокального немає ні на краплю: писано за фортепіяном без жодного знання вокальних можливостей в надії, що хтось буде співати, бо ходять же акробати на руках, тоді як всі люди на ногах!...

Для навчання диригентської мудрости практичного характеру, треба мати репертуар відповідний і не головоломний[11]).

Ваш О. Кошиць

1. X. 1941.

ДУЖЕ й дуже вдячний Вам і всім дорогим та любим хористам (Хору Вищих Освітніх Курсів у Вінніпеґу), що пам'ятають мене і навіть сподіються побачити[12]). Тішить мене те, що я спостерігав завжди, і що не завело мене і цей раз, а власне: ота сполука серця й душі, яка є наслідком музичної спільної роботи, себто хорової роботи. Мені здається, що ніщо так не може в'язати людей в однодушну цілість, як ті прекрасні переживання вищої, "естетичної", радости, яка опановує душею в процесі і в наслідках хорової спільної праці. Після вдалого переведення, виконання вивченої речі, більш ніж після любовного акту, люди стають рідними й близькими навіки! Тож можете уявити моє щастя, коли я бачу, що тіж самі думки (може несвідомо) й тіж самі почуття(цілком явно) переживають і мої співпрацівники до того, що вважають навіть потрібним листовно це засвідчити, вітаючи мене з далекого Вінніпеґу.

Тепер судіть самі, як мені приємно було одержати

[11]) Перед першими курсами на яких учив і диригував хором курсів у Вінніпеґу 1941 р. О. Кошиць Управа курсів вислала йому список хорових творів, які можна було дістати у Вінніпеґу і витяг поданого листа є частиною погляду на деякі хорові твори. Н. М.

[12]) Після першого концерту курсів у Вінніпеґу, хористи написали О. Кошицю листа, бажаючи його знову бачити у Вінніпеґу.

останнього листа, писаного Вашою рукаю та підписаного аж сороктрьома іменами. Нехай же буде благословенне во віки святе мистецтво хорового співу! Воно ніколи не зраджувало мене за все моє життя, воно живило мою душу й вертало мене до життя тоді, коли здавалось, що двері щастя зачинялись переді мною навіки, воно єднало мені людей найкращих і найчутливіших до святої краси, якими можуть бути тільки правдиві хористи-любителі. І останній лист, який Ви писали, а вони підписали, є найкращим доказом того, що я сказав...

Ноти (твори) З. одержав[13]). Докторе! Чого властиво люди хочуть ходити догори ногами!? Чи їм ніг не вистарчає, чи може щоб всі звернули на це увагу, бо це "модно"? Правда, звернуть увагу і можуть навіть послати карету негайної помочі, хоч це й "модно". Та річ в тому, що це вже не модно! Люди у всьому приходять до нормального способу думання й відчування, революційний заскок в мозку починає проходити, чому ми є свідками у всіх ділянках життя, а тут на тобі! Людина розмальовує собі лице футуристичними фарбами й малюнками, і в своїм глибокім "провінціялізмі" вірить і думає, що всі повірять, що "так і треба", та що вона робить це щиро й не може інак робити! А дійсно, всі дивляться на це видовище посміхуючись і тільки з чемности не показують, що це все не цікаве, старе, пережите й жалісне дивацтво, тепер нікому не потрібне й не цікаве та жалюгідне, як кокетерія П. І. Будьте певні, що говорить це людина не ретроград і не хусид, а просто нормальна людина, яка хоче мати здорову українську поживу для душі, а не передержаного в землі три дні, засмерділого й напівгнилого "рябчіка", яким так захоплювались наші "гурмани" старих часів.

Ваш О. Кошиць

---

13) Мовиться про "модерний" хоровий твір одного українського композитора. П. М.

30. X. 1941.

ОДЕРЖАВ Вашого листа з грошовим переказом, як також і два чеки від Г. Дуже дякую. Розписку залучую в цім листі...

Я хочу, щоб ту справу (диригування хором Вищих Освітніх Курсів — П. М.) довести до кінця, бо маю в уваз, що Ви її можете перебрати, коли б я не зміг. Бо якби все базувалось тільки на мені, себто "без запасного капіталу", я не ризикував би давати свою згоду і через здоров'я й інші обставини. Тому й читайте мої слова просто, як написано, не зискуючи "сокровенного смислу". При цій нагоді не укосню нагадати Вам старий анекдот, як батюшка поясняв "многіє і сокровенниє места" в святому письмі. Наприклад там сказано: (в російській вимові) "І бє Іона во чреві китовім три дні і три нощі"... Хто, де і скільки часу сказано, а кого "б'є" — не сказано. Але це так, в придачу...

Що торкається листування Якова Артемовського, то вишлю окремо, бо то досить грубий пакет, а про різні каденції та інше трохи нудно писати, бо те все згадувалось "до-речі", а значення тому я не надаю такого, щоб фіксувати, як щось реальне й многозначне.

Про спадний "гамообразно" ход тенора в "Ченчику" пам'ятаю от що. Якось після проби в літньому театрі Садовського, не пам'яатю якого року — чи 1914, чи 1915-го — підходить до мене в садку артист Петляшенко (брат Мар'яненка, нашого прем'єра) й каже: "Маестро, чи Ви знаєте отаку пісеньку?" й починає мені наспівувати "Ченчика". І мелодія — чудова народня "полька", і слова мені дуже вподобались, а головне це було щось нове, чого я ніде не чув. Я відразу схопив мелодію, і вона почала мені зараз укладатись на хор. То ж ідучи з Купецького саду на "Володимирську горку" та обмізговуючи цю пісню, почув я необхідність щось дати до дрібної мелодії якогось більш стійкого контрасуб'єкту, і якраз на розі Олександрівської вулиці й доріжки на "Володимирку" впав мені в голову хід тромбонів в другій частині вальсу в "Євґенії Анеґіну" Чайковського: на тлі швидкої мелодії тяжкими октавами

ступнево вниз (майже на протязі цілої октави). Цей засіб так пасував до мелодії "Ченчика", що я швиденько пішов додому і зараз зробив нарис. А потім, не пам'ятаю вже коли, як "Ченчик" був готовий, приїхав до Києва Леонтович і привіз з собою для розгляду щось нове, не пам'ятаю що. Це була вже його друга візита до мене, і так само, як і в перший день знайомости, ми сіли пограти і мої розкладки ("довгих пісень", як жартував він з моїх широких розробок). Йому дуже вподобався "Ченчик" і власне те місце з гамоподібним контрасуб'єктом. А потім я одержав від нього "Щедрика"[14]), в якому головну ролю грає той самий музичний засіб і тоді ж (я) вивчив його з Студентським хором для наступного концерту Колядок в 1916 році. Це був початок популяризації Леонтовича в моїх концертах і взагалі перший його виступ у світ, як компоніста. Виступ дуже вдалий і успішний. Новина в аранжовці полягала в трактуванні народньої мелодії, вокальної по суті, як об'єкт інструментальної розробки. Це надавало безумовно свіжости аранжовці, чулось щось незвикле, і подобалось публиці дуже, включно до надання титулу геніяльности самому авторові.

Як видно, то цей засіб подобався й самому Леонтовичу, бо він почав його тулити де треба й де не треба, не зберігаючи міри. Через те ці ходи в деяких піснях, як засіб описовий, були на місці і виправдувались текстом, а подекуди (і дуже багато) були пустою грою, щось немов "приший кобилі хвіст", не виправдувались нічим і надають його розробкам одноманітности й штучности. Головне ж, що в цьому полягає одірваність від вокальної сфери, якої витвором є народня пісня. Коли це можна було вжити в "Ченчику", то через те, що сама мелодія "до танцю" і має характер цілком інструментальний. Тут можна було наробити дечого й більше "невокального" та неприродного і все було б виправдане імітацією інструментальної музики, а чим може бути виправданий такий хід в "Щедрику"? Який резон його вживан-

14) На рукопису "Щедрика" М. Леонтовича, як пише М. Очерет в "Наш Клич", 8. I. 1953, Буенос Айрес, була дата: 18 серпня 1916 року. П. М.

ня, крім цілком технічної користи, що виходить з чотирьох нот "остінато" в мелодії? Ні характер стародавнього музичного примітиву, ні самий характер змісту пісні, ні часу, коли вона виконується на свято, ніщо друге не виправдує його. Але що звучить чудово й майстерно зроблене, то цих питань ніхто собі не завдає, і все "олл райт" — побідника не судять".

Не будемо й ми його судити, бо вживає того ходу і подібних майстерно. Але можна судити **сам принцип,** самий підхід до пісні, ту відірваність від вокальної атмосфери, в якій тільки й може звучати і жити пісня, як пісня. (Пригадайте, що Козицький свої вільні опрацьовання назвав "Прелюди", бо пісню вживав не як пісню). Тож такий спосіб опрацьовання носить в собі якесь неприємне зерно фальші, неприродности, хоч як чудово звучить все взагалі.

Звичайно, що тієї фальші звичайна публіка не чує, навіть не почує музикант, який не працює над піснею і не знає делікатних деталів її організму. Для фолкльориста ж це профанація пісні (як пісні). Бо хорова обробка пісні повинна дбати не тільки про "вокальність" як загального так і кожного голосу зокрема, але також і про типовість рис кожної партії та їх національний характер. Тоді пісня буде і піснею, і вокальною, і природною, в ній не буде відчуватись штучности, видуманости, а все буде так, наче воно "само виросло", себто буде осягнута найвища точка мистецтва, коли воно повертається в природу.

Всі прекрасні опрацьовання Леонтовича не дають цього враження. В кожній пісні я не бачу пісні, а бачу Леонтовича, бачу який він талановитий, якої м'ягкої вдачі, який поет і навіть який теплий та щирий українець, а пісні — не видко, вона линяє перед постаттю автора, не видко й її вокальности й не помітно її українських рис (навіть це!).

Тож ставлення до пісні, власне до її аранжовки, яке знаходимо у Леонтовича, є ставлення загально-музикантське (вибачте за вираз) — як до звукового матеріялу у формі "так би мовити" пісенній. Через це воно так і вподобалось **ВСІМ,** і музикам і публіці. Музикам — бо

звільнило їх від обов'язку знати й розуміти пісню (нашу зокрема) та її вокально-хорову суть, розв'язало їм руки та дало можливість пописуватись у сфері цікавій вже через те, що недоступній. Звідси стільки малпувань Леонтовича та його "ходів", починаючи від Вериківського, Козицького, і "імена їх же Господи віси", включно до Гайворонського.

Публіка ж зраділа, бо почула щось знайоме в незнайомому, звикле в незвиклому, а головне — легке до сприймання, бо помазане миром загальномузикальним.

Можливо, що й ми самі через те любимо ті аранжовки, бо вигідніше купити річ готову, ніж самому шити, зрозуміти зразу ніж міркувати над чимсь новим. Отже переходимо в сферу інтеліґентських, напів-інтернаціональних, відчувань, думання та штампованого виробу, де всі гострі кути зглажено, все припасоване й вигідне... і дешево. (Не понижую ціни Леонтовича).

Через те то так вхопились за нього всі музики совєтського ґатунку й напрямку, бо він був мимоволі виправданням їхнього "нівелюючого" **проґресу** (як вони кажуть) в українській музиці. Як не нівілювати, коли в самому корні, в народній пісні, з'явилась червоточина! Ну й "валяй" "Яблучко" на голос "Ой, щож то за шум учинився", чи щось подібне. Це, звичайно, "далекосяглости" мого будування, Ви й беріть їх за такі, але вони логічно виходять з мого ставлення до народної пісні взагалі, а до нашої зокрема, а таке ставлення — це моє кредо.

Тепер, що до тих російських каденцій "приший кобилі хвіст", якими Леонтович обдарував деякі з наших пісень. Ті кінці іноді бувають до того огидно чужі й непотрібні, що чутливі люди, як напр. моя дружина, просто казяться від них. Я, пам'ятаю, сам почував, що мене нудить від російської "тюрі" та спеціяльного російського аромату, яким тягнуло з тих хвостів. Тож зразу, як вийшла Леонтовича "Друга збірка" (вона ж і перша!) пісень, яку він послав Лисенкові, а той мені на Кавказ, де я служив, то я просто не міг витерпіти, щоб не написати Миколі Вітальовичу дослівно: "Спитайте того подільського панича, нащо він чіпляє до україн-

ських пісень кацапські онучі?" Лисенко потім багато сміявся з того виразу. До речі — до самої смерти Лисенка я був з ним в самім близькім контакті, особливо в останні часи, коли ставив в театрі Садовського його опери. Леонтович з'явився на київськім обрії вже в році 1916 і я не пам'ятаю, щоб Лисенко коли говорив про нього як про людину, яку знає (Лисенко помер 1912 року) чи про неї. Тож фантазії Гайворонського про поради й завваги Лисенка Леонтовичу, треба залишити на рахунок його "писменецького пера", як кажуть підкарпатські отці. Їх просто не могло бути. Чув же Михась (Гайворонський — П. М) про мої завваги від мене самого в розмові про Леонтовича, рівно ж як і про його характер, що він записав на рахунок Стеценка. Так пишеться історія...

Що ж торкається "Огляду української музики", написаного Барвінським, якого почала друкувати "Америка" після мого "Огляду української музики" (?), то насувається думка, що таку назву дала сама "Америка". А щодо змісту, то просто вражає не тільки тотожність думок, але порядку, розподілу і навіть окремих виразів "Короткої Історії Української Музики" (здається так) Грінченка, невеличкої книжечки, якої дістати тут не можна, але яка була у Гайворонського і я її читав. Де Барвінський, а де Грінченко, ніяк не можна розібрати і не можна знайти винуватця! Дійсно виходить, що "Сіє слово слово в слово списано зі слова в день Івана Богослова". А варто було б знайти книжечку та добре всипати бобу... О темпора, о морес!

Хай будуть всі здорові й Богом хранимі. А я, вживаючи нашої старої формули, "припадая к священним стопам Вашего Преосвященства, пребиваю Вашого Преосвященства ніжайшій послушник і богомолець" пустинник Олександер, (отнюдь не "Великий", а просто)

Кошиць.

———o———

3. XII. 1941.

ОБИДВА Ваші листи одержав, але не відповідав так довго, бо фактично був хворий... Я захворів на...

"О Тебі радується" напіву оо. Василіян.

Мені треба було зробити додаток до Літургії "Підкарпатських напівів", яку я здав п. Сорочинському для друку міміоґрафом. Я розглянув Бокшая і не задовольнився його редакцією цього числа. Тоді подивився до "Простопінія оо. Василіян", знайшов там оце "О Тебі радується"... тай занедужав на цілих три тижні. Так наче є глузду з'їхав! Навіть вночі та мелодія не виходила з голови й не міг спати, а вже про день не кажу.

Річ в тім, й помимо всього, що в ориґінальному вигляді та мелодія дуже трудно надається до обробки, бо задумана вона "вокальним способом" тих часів, коли люди мислили цілком іншими мелодичними й ритмічними категоріями ніж ми. Завдяки европейському вихованню наше музичне мислення розподілене параграфами по різних шуфлядках, занумероване, наліплене етикетками, убгане в чужу (нашій народності) формулу і, просто кажучи, "правильно викривлене" та по солдатському вимуштроване, так що й двигнути ногою, не заглянувши в артикул, чи повернутись не цокнувши закаблуками — не можна. І все одно, які б ті европейські правила не були, — чи ортодоксальні, чи революційні, чи "клясичні", чи... ми, як правдиві "хахлислужаки", б'ємо лобом европейським богам, аж синяки нам вискакують, та ще й хвалимось, що такі з нас европейці, аж капає, всіх в цьому запевняємо, боїмось щоб хто не сказав, що воно не так, а головне псуємо собі життя на кожному кроці модою, як нерозумна жінка капелюхом.

А колись було не так... Варто тільки заглянути в оті "Ірмолої", де наука була давнім людям слугою, а не паном! Там почуєш живе джерело святої води, що пливе вільно й природньо, хоч і за всіма правилами фізики, хемії, статики, динаміки й іншого барахла, яким набита голова "культурної людини" сучасного ґатунку...

Тож, маючи нещасливу здібність бачити в нотах те, що поза нотами, я, глянувши на ту мелодію, умлів, а потім захворів наче на тиф. Слава Богу, що вже закінчив, переписав, взагалі "видужав". Враження — наче "позбувся чого". Тож посилаю її Вам не як "ше-

девр", якого б можна було чекати після такої довгої муки, а просто як негарну дитину, що для мами краща всього на світі. Там я позначив червоним олівцем незрушений "кантус фірмус", а синім — окремі мелозвороти, які взяті з ірмолойного співу і вжито для аранжовки. Мені хочеться, щоб Вам був яснішим самий процес роботи. Найтрудніше було відмовитись від того штандарту, яким став для нас другий напів "О Тебі радується", який ми з Вами знаємо, та який неправдиво видають за "Грецький", а він є "Київський", бо завів його в нотні книжки архимандрит Мелетій, що приїхав з Києва до московського царя Михайла, як диригент його хору (XVII ст.). Але, коли "освоїти" собі, стравити ту мелодію і вона вами заволодіє, тоді чуєте, що потягло вас наче в вирій на дно й починаєте розуміти, що обробка тієї мелодії не може бути іншою, ніж повинна бути; починаєте розуміти, що Лаврський напів не може бути другим, а власне таким, яким він є, бо ірмолойні мелодії можуть еволюціонувати тільки певним шляхом, а власне шляхом нашої пісні — її широти, співочости, щирости та ясности. І дивиться та мелодія на нашу пісню, наче предок на нащадка з старого портрета на стіні, а Ви опинились в давніх давнинах на якійсь забутій, але рідній мистерії й не знаєте, чи ви живі, чи вже давно померли і відійшли до ваших предків... Отака мана! Ну, та добре що кінчив. Тепер почуваю себе в ясних, тверезих хоч і не цілком відрадних буднях. А на дворі так гарно... наче весна. Тільки в повітрі наче восени розлита якась енергія, якась потреба щось робити, кудись бігти, взагалі почувати себе не зайвим в житті, як я себе тепер почуваю...

... Щодо П. Козицького, то я маю його "Вечірню" й інші речі, здається все, що має о. Маєвський, та що Козицький написав церковного. Він серйозний і досить ориґінальний. Кажу "досить", бо в церковних творах Козицький є "перетвір" Стеценка, якого він родич. Почав він писати під впливом Стеценка, імітуючи його. Я це знаю, бо початок його музичного існування пройшов на моїх очах. Він мій учень в духовній Семинарії, потім пішов в Академію і був дириґентом Акаде-

мічного хору в Братстві, на тих самих хорах, на яких стояв колись і я. А раніше, уявіть собі, Ведель!!! І моє щастя, що я стояв на тім же місці і спирався на тіж поруччя й також, може, як і Він дивився в темну безодню церкви внизу і на промінь сонця, що пробиває різнокольорові шкла великого вікна "розетки" над хорами... Можете мене зрозуміти?.

Щодо Стеценка, то він дійсно має щось трохи від Архангельського в церковних творах. Але там є щось і від Віноградова й деяких інших, крім Веделя. Та все це дрібниця перед його оригінальністю, "українськістю", неймовірною ніжністю, глибокою релігійністю та "пісенно-нащадністю" (немає іншого слова!). Це найтонша, найделікатніша лірика італійського пензля в релігійному малярстві. І коли у Козицького все надумане й нещире, то у Стеценка — все щирість, безпосередня природність, може навіть занадто безпосередня, так що іноді перешкоджає його цінуванню.

В церковних творах Козицький мені нагадує молодика, який гордо й на кожнім кроці хоче бути подібним на свого тата. Можливо, коли б він працював на цім полі далі, у нього б і виробився власний стиль, а в такому вигляді, як він є тепер, — це племінник Стеценка, яким він є в дійсности. Така моя думка і вона нікого не примушує думати так, як я. Ще завважую у Козицького — загострену, підкреслену стеценко-народовість, яка іноді б'є в носа, а це вже трохи далеко від цілей і завдань церковно-релігійних і трохи тхне якимсь українським "старообрядством". А ще гірше в цьому особливому підкресленні народности стоїть справа з Вериківським. Там просто "Господи помилуй" на мотив "Задумала вража баба молодою бути", а про релігійний настрій нема чого й балакати.

Ваш О. Кошиць.

———o———

4. XII. 1941.

ВЧОРА послав Вам "О Тебі радується" та сам так зрадів, що й забув дописати листа. Тож закінчую його.

Ви писали про "Тучу" (твір О. Кошиця з 1908 р. — П. М.) дуже прихильно. Мені було приємно читати, бо признаюсь, Вам, що та, можливо невдала, а взагалі не хитра композиція — то моя сповідь, вираз тих настроїв, які панували в моїй душі тоді, але панують і тепер, так що Ви можете її записати на мій рахунок і зараз (можливо більше ніж раніш, бо головного вже немає, а це — надії, що є рушієм кожного життя, особливо молодого). Та щодо настроїв, то їх видно з музики, а от щодо звучання в хорі, то можу з приємністю сказати, що та річ не тільки "звучала", а була козирем Студентського Хору (Університету Св. Володимира в Києві), для якого вона й написана. Хор тоді був в стані чудовім. Одних октавістів було, мабуть, більше двадцяти, до того таких як Гробов (тоді студент IV курса). Уже одно прізвище викликає певне враження, а голос був — втілення того прізвища! Визнані всім світом баси моєї Капелі — то курчата перед тими слонами, яких ударну бригаду мав тоді Студентський Хор.

Від початкової фрази у басів "Чорная туча вісит над полями", слово чести, у мене завжди йшов мороз по спині, а в фінальному "дуби столєтніє" — просто чувся тріск дерев у вирії бурі. То був спів... і можете уявити собі мій голод тепер, на який мене доля засудила можливо за те, що я люблю хоровий спів більше життя і багато жертв та самовідречення поклав для нього в житті, тоді як другі робили на подібних речах кар'єру й бизнес.

Хор складався тоді з півтори сотні люда.

"Тучу" написано в останній рік моєї науки в школі Лисенка й співано на випускному публічному іспиті. Пам'ятаю, що професор композиції Любомирський, у якого я вчився, не чув цієї речі до мого іспиту. Як я робив в школі Лисенка пробу перед тим виступом, Любомирський сів в сусідній кімнаті послухати, що то написав його учень. Заля була невелика і хор набив її по береги, так що звук був страшенно сконденсований. Перед тим ми весело балакали з ним, поки хор сходився, й він виявляв велике зацікавлення, як то воно звучить...

Хор вже виконув цю річ в концертовій подорожі до Воронежу, Кишинева, Бендер, Одеси і т. д. так що річ була вже не тільки вивчена, але й вправлена. І от, як прошумів останній порив бурі в фінальному акорді й все було скінчено, я пішов в кімнату до Любомирського. Бачу, він сидить білий мов крейда і не може вимовити слова, тільки дивиться на мене дикими очима... Ми довго мовчали поки заспокоїлись, — я від виконання, а він від слухання. То був один з найкращих моментів мого життя. Я ще щось подібне пережив як на перерві підчас концерту в Алабамі, Америка до мене в кімнату влетів старий француз і плачучи, без слів і похвал, почав мені цілувати руки... Я тоді не знав ні слова по англійськи й нічого не міг йому сказати, крім того що й сам розревівся, як дурень... Ну, та це так! Згадала баба дівера, що добрий був. Тримайте собі "Тучу" поки потрібно. Посилаю Вам зразок большевицького паскудства з писань Еренбурґа. Це — "Іспанія" — зразок філософічного маячення дурної голови, напханої большевицькими руйнуючими ідеями. Патос і брехня в сполученні з ненавистю до всього народнього, божевільний хаос думання, порожня фразеологія... Для дурнів розумно, а для розумних зручно ("ловко")!

Ваш О. Кошиць

8. XII. 1941.

З другого Вашого листа дізнався, що Ви одержали мої нові пісні в англійській мові. (Видання Вітмарка, в Ню Йорку — П. М.). Зараз посилаю Вам решту — три. Разом з тим виданням я мав честь від мого видавця, якої не легко здобути: честь велика, а це "буклет"-каталог - оголошення окремо моїх творів, цілком невиглядний і маленький. Тож в житті все має свій комічний бік... Як отримаю той буклет то пришлю Вам для згірдливої усмішки, яку він викликав і у мене.

Відносно тих нот, що Вам надіслав о. Маєвський можу сказати, що з них бачив. Здається Гайдая. Вра-

ження не зробило. Приємно було тільки бачити мелодію "Ой видить Бог" в тому варіянті, якого я знаю — пишний, кольоритний.

Стеценкової Літургії ч. 2 не знаю й дуже цікавий її побачити. Творчість того генія я люблю до безтям'я, без огляду на те, що не любив його як людину. Та це одне другого не торкається. Найбільшим твором його вважаю Панахиду, яку не тільки бачив, але й чув під управою самого автора в Києві. Вона повна нашої панахидної поезії тихого цвинтаря, з похиленими дерев'яними хрестами, ніжними вишеньками, що обступили могилки, мов діти домовину небіжчика, та з тихосумними простими польовими квітами, які наївними очками дивляться на чудний, непотрібний смуток людей... Ту Панахиду хочеться співати мов пісню, стільки там рідного, людяного, звичайно-надзвичайного... Чудово!

Вчора бачив декого з нашого сонного комітету рекордування пісні. Проспали всі нагоди, можливости... Отак український Бог їздить на волах возом, коли треба літати блискавицею. Коли був з жидами, тоді їздив на огненій колісниці, а з нами познайомився, як сів на князь-Володимирового воза, та й досі не злазить. А ми ще й надії на Нього покладаємо, що нам державу збудує, та пісні сам запише... Цікаво, знаєте, в XX столітті бачити націю, яка всюди спізнюється! Це ж просто треба гроші платити за таке видовище, як на базарі, де повно крику й галасу, за папугу, що спокійненько собі щось муркає з-під носа та витягає білетики "з щастям", сподіваючись щось виграти. Господи милосердний!... Ну, та треба тягнути! "Добрий віл борозни не портить", як у нас на Україні колись казали. Треба тягнути, хоч і знаєш, що скоро впадеш, як поштова коняка на семій верстві: витягнуть тебе за хвоста в рів, а самі поїдуть далі. Тож і всієї пам'яти по тобі...

Не дивуйте, що бурмочу отут всілякі дурниці — я вчора тільки встав з ліжка по семидневнім лежанні, тож нерви трохи не теє...

Ваш О. Кошиць.

14. XII. 1941.

ОЦЕ послав Вам "О Тебі радується", тай каюсь. Тепер мене мучить думка, що я похожий на ту курку, що знісши яйце кричить на весь світ, наче велике діло зробила. Тож покиньте, і забудьте. Нема нічого огидніше від балакучих дідів, а ще гірше авторів. Мені здається, що на таку пошесть треба доброї отруї, щоб таких осіб виморити, може людям стало б легче жити...

А тим разом... посилаю Вам ще одно "творенїе", а це статтю про колядки. Ця стаття була написана ще в році 1921-м у Варшаві для "Відродження", як ми з проф. Тучапським сиділи там в холоді й голоді, поборюючи польське "ютро-по-ютше" і збірали новий склад для розваленої нашої Капелі. Я думаю, опісля курсів, де багато говорилось про колядки й щедрівки, було б гарно нагадати про них в Різдвяні свята.

Ваш О. Кошиць.

———o———

22. XII. 1941.

ВІТАЮ з уродинами! Дай Боже здоров'я й сили витримати працю у земляків.

Не знав, що зацікавитесь "О Тебі радується". Посилаю іншу, трохи уліпшену редакцію. Там деякі місця зроблено більш прозоро й вигідно для голосів. А першу редакцію не беріть до діла. Дякую щиро.

Ваш О. Кошиць.

———o———

24. XII. 1941.

ПОСЛАВ Вам поздоровлення олівцем, а з тим і ноти Цим разом посилаю Вам цікаву колядку, яку передав мені покійний Демуцький (Порфирій), а яку також співали старі люди й у нас. Просто радісно бачити, як наш нарід навіть релігійні свята розглядає у світлі

свого гумору, такого лагідного й невразливого, що від нього не ушкоджено ні свято ні релігійні почуття. Це треба розуміти і знати творчість нашого народу, щоб це все стало ясним... Отже у нас співали цю колядку і вона йшла в тій же ціні, як і інші. А уявіть собі, як би її заспівати тут, в Америці серед наших церковних гіпокритів, який би то ґвалт піднявся: Зневага! Образа Божого маєстату! і т. д., всі утерті словеса. Приходить мені на пам'ять і та колядка на найпишніші церковні словеса, а з мелодією самої вульгарної "польки", яку можна чути на плитах львівських "Богословів-питомців". Так от, її виспівують і в церквах і вдома, і миряни, й питомці й священство, а цю не співали б! Так от її слова:

Народився нам Спаситель
 Али-алилуйя!
В стані, у жлобі у північній добі
 Господи помилуй!
А ні подушки, а ні пелюшки,
 Али-алилуйя!
Тільки сінця, сінця по колінця
 Господи помилуй!
Риби-плотиці, несіте водиці
 Али-алилуйя!
А ви рибалки, ступайте за мамки
 Господи помилуй!
Щоб нам дитина тай не сголодніла
 Али....
Щоб нам дитина тай не схолодніла
 Господи...
А ви, янголи, злітайте додолу,
 Али...
Будемо співати, Христа вихваляти!
 Господи...
А Андрій з морозом драбинястим возом
 Али...
Везуть нам горілки чотири барилки
 Господи...
Архангел у трубу дунув на всю губу
 Али....

Годі голосити, час горілку пити
Господи помилуй!

(Нотовий приклад стор. 70.)

Якою ніжністю до тієї Дитинки просякнуті оті жартівливі слова, та як лагідно запрошується до своїх убогих радощів всі оті небесні сили! Це треба зрозуміти та відчути разом з тою чисто українською декорацією — отим Морозом, та Андрієм (30 листопада), що на дрябинястім возі, по груді, та навпрошки поспішають до нас з горілкою ще за місяць до свят —, конячатами, та це, мабуть, в мотузяних шлеях... А груда на дорозі замерзла, снігу нема, солома з воза летить по вітрі, а з тебе душу витрясає!

Навіть, коли це бурсацька колядка, то її чисто народні риси знамениті. Я тієї думки, що це чистонародня, тільки що бурсаки надали їй хорової гармонізації.

Мені дуже приємно було читати Ваші слова про "О Тебі радується". І то не тому, що вважаю свою дитину за найкращу на світі, а через те, що приємно почути слово від людини, що розуміє ту делікатну матерію, якої аромат і цінність заховані навіки для носа й ока наших музик, отруєних газами машинної музики. А що аранжую оті мелодії, то самі можете мене зрозуміти, без моїх пояснень. Як оті мелодії розглядаєш, то опановує просто непереможне бажання почути, як то вони виглядали б реально в звуковому аспекті належному і національно і по суті, себто пісеннонародньо.

Через те й берессяя намалювати на папері свою уяву, як той "батюшка" казав "не к тому, но даби!" Тож і посилаю оті речі Вам "не хвалитися ідучи на рать", но токмо "даби"... щоб показати, тай годі. І то показати не для того, щоб вимагати від Вас похвали, а просто, як той батюшка казав, запрошуючи до себе гостей: "І к сєбє прошу, і даже очень! Но нє настаіваю, ібо єдвалі і дома буду". То ж прошу, щоб мене розуміли...

Ваш О. Кошиць

Жваво.

На — ро — див - ся нам Спа - си — тель, а — лі, а — ли — луй — я!

в ста - ні у жло - бі у пів - ніч - ній до — бі, Го — спо — ди по — — ми - луй.

16. II. 1942.

ЗАВАЛИВ мене роботою мій видавець Вітмарк. Дав мені для перекладу на різні хори багато американського сміття, й іноді просто до Бога руки здіймаю, як від пахощів тієї музики, так і від картини страшної вбогости музичного й культурного... У нас люди жили примітивним життям, але вони мали пісню, неоцінений мистецький діямант, яка живила їм душу і наповнювала її, а разом і думку людини, найвищими і найшляхотнішими почуваннями, високими ідеалами людськости, найбільш делікатною мистецькою духовою поживою, будила їх душу й серце, бадьорила й заохочувала до життя, — і люди були другого ґатунку. А тут розпасена, самолюбна, порожня і нерозумна фізіономія, без якого б то було почування, крім сексуальних солодощів, без ідеалів, без прагнень, навіть без думки... А головне, що специфік — американське ракетирство й тут на кожній сторінці, в кожній ноті — все з початку до кінця крадене! Крадене й перепаскуджене на адресу Фостера, якого переспівують і досі. Тож, коли розбаблюєш ці "пісні", то так і бачиш, де-що й від кого взяте, і такий несмак наповнює душу, така огида огортає всю істоту, що готовий вискочити з вікна! Здається, що сам приймав участь в цьому "голд-апі" і всі люди на тебе дивляться та дивуються, до чого може дійти людина на старости років від злиднів! Отаке то! А треба робити, бо думати про якусь роботу іншу тепер — не можливо.

Недавно той бувший менаджер Рабінов закликав до себе й пропонував мені взяти на себе головенство в хоровому відділі його оперового і якогось там ще підприємства: щоб, бачте, наглядати над хорами й хормайстрами, іноді концертувати з частиною величезного (в будучому!) хору, а головне в передбаченні всіх цих великих подій зараз же **звязати своє ім'я** з його підприємством... Рознюхавши добре і побачивши, що все йде на большевицькі гроші і в якихось темних для мене цілях, я, звичайно, відмовився, сказавши, що мені на цей раз з ним не по дорозі. Оце й всього, що дав мені новий рік, а врешті мій гороскоп показує такі приємности, що

заздалегідь треба вмерти...

Помер Андрій Чехівський, мій найближчий друг, найблагородніша людина взагалі. Великий патріот і невтомний працівник на українську ідею. Помер в Парижі в страшних злиднях... в навечеріє свого патрона св. Андрія.

Ваш О. Кошиць.

———o———

28. IX. 1942.

СЬОГОДНІ нарешті я скінчив саму тяжку роботу, яку можна собі уявити тільки в поганім сні. Кінчив упорядкування різного нотного й літературного бараxла, що заважало мені жити, бо займало багато місця в одній кімнаті, де я повинен тепер існувати. Стомився страшенно, але "жілплощадь" трохи причепурив і тепер не почуваю себе в крамниці "голсейл".

Одночасно я зробив для мішаного хору й сольо скотляндську пісню "Лох Ламонад". Мелодія її така гарна, що довше її співання, ще більше хвилює. Просто не віриться, що це витвір англо-саксонського духа. Настрій, спосіб виразу, лірика почування — все зовсім наше, і коли б не п'ятитонна гама, то по загальному характеру пісню можна віднести до наших пісень. Переігравши її, як скінчив аранжовку, я дуже розхвилювався...

Ваш О. Кошиць

———o———

10. XI. 1942.

"ВСЕ йде, все минає"... Тож не зневіряйтесь, а йдіть далі, як і до цього часу. Жодна половецька морда, чи "биндзе-око" не повинні Вас зневіряти. Не звертайте з шляху, щоб на Вас не лізло, не повертайтесь назад, як би нечиста сила ззаду Вас не кричала! Йдіть вперед і несіть Ваш, найтяжчий на світі, український хрест. Бо коли такі люди, як Ви, почнуть занепадати на дусі, то що вже казати про інших, з натури малодухих?

Знімите Ви одно колесо з українського воза, зніму

я. другий, третій... і загрузне наш віз в обивателському болоті на віки. Молодь українського походження в Америці навіть не знає, що такий віз існує, та що його треба везти. Вона безпечно собі вибрикує на славу своїм хазяйнам, угноює чуже поле, і думає, що на світі нічого іншого нема, нема нічого кращого, і не треба. Хто ж їм покаже і розкаже? Показати й розказати може той, хто знає й бачив, а багато таких в Америці Ви знайдете? Пошукайте тих, хто перебув українську війну, хто був (не кажу вже "знає") на Великій Україні, хто знає наш нарід не з книжки, а з дійсности? Та таких людей треба тепер показувати по паноптікумах за гроші! А пройде час і таких не буде. І залишиться книжка... а Ви ж знаєте, що українську книжку не тільки чужі, але більшість своїх читає сторчака. Тож коли ми з Вами також кинемо плуга та борону, то поросте таке бадилля, що й сам Бог не викорчує, а на прекраснім українськім полі будуть пастить чужі корови.

Ви не знаєте моїх обставин і мого минулого. Як би Ви уявляли собі, які спокуси мені траплялись, щоб звернути з українського шляху, та які гарні перспективи мене чекали б, якби я пішов на чужу ниву працювати. А от же Бог допоміг мені встоятись, не згинаючи спини, і хоч нічого не маю, як і не мав, але в чужі руки не заглядав і до кінця життя докалатав на власному возі. Правда, що розтрусило мене здорово, але я чогось певний, що наша суспільність, яка вона не є, поховає мене на своєму цвинтарі й за українські гроші. Тож, не занепадайте на дусі, та не вбивайте сумом сили й енергії... Наші курси знаходять признання і колись стануть для всіх зразком. А врешті Ви самі знаєте, що наші курсанти душею уловлюють запах святого вогню й "куреніє жертви української", а коли хоч одна людина з них стане на шлях ідейної культурної роботи, то ми з Вами не прожили марно свого віку. Кажу "ми", це значить — я, Ви і другі, що працюють на тому полі. Знайте, що на світі більше половецьких морд, ніж порядних облич, а роботи без кінця й краю...

Ваш О. Кошиць

(Лист викликаний напастями на Вищі Освітні Курси)

10. XI. 1942.

Я несподівано одержав листа від п. Яремовича, в якому він пише, що концерт відбудеться разом з Конґресом та що він мене про те повідомить через десять днів... (Концерт з нагоди 100-ліття від народження М. Лисенка. П. М.)

Тепер хочу послати Вам пісню, яку по перегляді прошу дати п. Яремовичу для стенслювання Ця пісня взята з мелодій, записаних на Буковині М. Бойченком. Вона ним же "оброблена" в літеральнім значенні слова. До того ж вона цілком таж, хоч з відмінами, яку Гайворонський видав із словами "Ой, чабане, чабане!" Тому що Бойченко цілком її "діфлаврував" (позбавлення найдорожчих прикрас), а Гайворонський її накопичив, а мелодія чудова, я знаючи здібности й сили наших хорів у Вінніпеґу, зробив її сам. Ця пісня може стати Вам в пригоді, до того ж вона близька до уха й серця галицького, а ще більше буковинського.

Ваш О. Кошиць

———o———

12. XI. 1942.

ДУМАЮЧИ над концертом (в 100-річ. від нар. Лисенка) у Вінніпеґу, я приходжу до думки, що до його програми треба дати дещо з церковної музики, щоб підкреслити релігійною рисою українське правдиве наставлення, так відмінне від большевицького. Отже для цісї цілі, я думаю, треба дати в програму найбільш типові зразки правдиво-української музики церковної: 1) як фраґмент минулого — Лаврський спів (XVI-XVII ст.) — "Господи воззвах" із стихірою та "Алилуйя", а 2) як зразок найновішої школи національного відродження, що базується на народній творчости і з народнього джерела п'є живучу воду — Стеценкове "Благослови душе моя" (З Вечірні). Ці ноти Ви маєте. Що торкається вивчення, то це найпростіша річ, бо ці твори написано легче від пісні. Крім того кожний диригент придбає собі добрі твори для церковної практики. Я думаю також,

що ця ідея може сприяти популярности цих творів між учителями й дириґентами.

Відповіді від п. Яремовича ще не маю, вже й у вікно виглядаю, чи не йде відповідь "конною поштою". Але думаю, що та відповідь іде, як колишні благочинські "курсорії", якими отці благочинні заповідали "благочинницький з'їзд". Ті курсорії посилались спеціяльним "курсором", який **пішки** розносив їх від села до села, від церкви до церкви, від одного священика до другого, ночуючи, спочиваючи, попутно помагаючи в хазяйстві, де добре гостять, заходячи з різними дорученнями в села, які не лежали на шляху даного курсора, — і нарешті останній священик одержував ту "курсорію", як з'їзд вже відбувся, і тим ніяк не журився, бо "все одно їхати на з'їзд далеко, та й до того жнива..." І це було не за Хмельницького, а в 90-х роках минулого століття, коли вже функціонувала не тільки "конна пошта", але й звичайна, а до неї ще й телефон. Ну, скажіть, хіба це не зразочок нашої стійкости в традиціях минулого, а разом і дотримання апостолового "тимже убо, браття, стойте і держіте преданія, імже научистеся словом і посланієм нашим"... А разом з тим, як це чудово й типово по українському! "Як то є дійсно з'їзд, то він і з'їдеться, нема чого хапати гарячий борщ, не продувши".

Ваш О. Кошиць

9. XII. 1942.

ПЕРШЕ всього, — майте терпіння дочитати цього листа до кінця.

Безнадійність та неясність у всіх моїх справах, оте нещасне рекордування української пісні, недавня хворість моєї дружини та різні думки при тій нагоді разом з іншими хвилюваннями зробили моє життя за останні місяці нестерпуче тяжким та нудним. А оце недавно трапилась мені вночі така ще подія. До всіх тих думок, які завжди відганяють мені сон, цілком природньо приєдна-

лись думки про себе, про мою минулу роботу, про нашу пісню, про українців, про моє минуле й сучасне, та таке інше, що лізе людині в голову, коли не спиться...

Все те так мене розхвилювало, що ударила мене серцева атака, гірша ніж шість років тому, так що треба було великої сили, щоб не розбудити та не перелякати дружину, а ранком встати з ліжка й тільки вдавати себе "не в настрою". Отже ранком, на свіжішу голову, я побачив, що треба якось улаштовуватись. Обійшов думкою весь світ і знайшов, що можу тільки до Вас написати про це. Так що читайте.

Перше всього прошу, Дорогий Докторе, тримати все написане в секреті, щоб ніхто не знав, а головне щоб, не дай Бог, не дізналась моя дружина.

Далі, коли б зі мною що трапилось (Ви розумієте про що кажу) то дуже прошу Вас: як небудь тихо, не настирливо, без натиску, піддайте думку Екзекутиві УНО, щоб дати яку роботу моїй нещасній дружині. Тільки щоб не фізичну та не на фармах, бо вже не той вік і не те здоров'я. Вона кінчила Університет (Вищі Жіночі Курси) тільки не писала дипломної праці, бо виїхала за кордон з Капелею. Отже може бути учителькою. Крім того може організувати і провадити хором, бо як донька вчителя-диригента, змалку співала в хорі, у мене була свого часу солісткою, а в церкві Університету Св. Володимира заступала мене за диригентським пультом. Спів світський і церковний знає, а української пісні та етнографії є експертом. Українка з діда-прадіда, безкомпромісова та демократка як з походження так і переконань. А що може потрапити, те доказала "Веснянками" на минулім концерті та фільмою "Маруся", в якій вся побутова частина й танки є її твір і догляд. Отже, на мою думку, вона може бути корисною для УНО. Не пишу про це п. інж. Коссареві ні Екзекутиві, бо не хочу турбувати людей заздалегідь та поправді й боюсь, щоб часом мене не зрозуміли криво. То ж пишу до Вас, бо мене знаєте.

Я не турбував би й Вас, але в Америці немає до кого

звернутись. Наші мільйонові організації занадто багаті, щоб комусь співчувати... А їхні провідники мають глухі вуха, а своє ставлення до культури та культурних робітників доказали своїм відношенням до рекордування пісні та тим, що за двадцять років не тільки не використали мене, але навіть не поцікавились, чи я живий і як живу. Взагалі вийшло так, що для широкого українського загалу в Америці моя персона й праця були не що інше, як тікет, з яким вони випадково мали доступ до культурних націй, а вернувшись додому — кинули його в сміття. До того ж вони зараз заклопотані вищими справами, як наприклад: будуванням таблиць **будучих** героїв (факт!) і т. д.

То ж навкруги мене пустиня і порятунку чекати немає звідки. Мені здається, що в Канаді люди більш національні й пам'ятливіші та свідоміші, через те я й зупинився на Вас (себто на УНО). Кажу ще раз, що я і Вас не турбував би, коли ходило б про мене, а не про дружину, яка залишиться буквально без цента і повинна буде калатати долю жінки бувшого **безробітного українського діяча** (правда іронія?), який мав завзяття, а можливо глупість, до кінця й краю не звертати з української дороги, відкидаючи всі спокуси до того.

Я не маю жодних асекурацій і ніяких забезпечень, через те й повинен докучати людям. Поневолі приходить на думку оповідання про тюремного "батюшку", що темної, холодної та дощової ночі проважав на повішення смертельників. Коли один з тих нещасних, трясучись від холоду, сказав: "Ну, й погодка!" Батюшка сердечно підтримав його: "Да, Вам то хорошо, а мнє вот єщо домой нужно возвращаться!"

Так і тут: мені ще добре, а от їй ще прийдеться жити... Вибачте за непристойний анекдот. Моє все життя було глупим, а можливо що й непристойним анекдотом...

Ваш О. Кошиць

16. XI. 1943.

МЕНІ пригадуються ті темні дні, коли я сидів в Европі по першому розбитті Української Республіканської Капелі, й чекав, що Господь кине мені з неба хор і анґажемент. Кажу Господь, бо ніякі хитрування логіки не могли мені подати ні найменшої, ніякої цілком, надії, що я можу вилізти з тої ями, куди мене загнали обставини.

Цілком так і тепер. Я три роки працював над репертуаром[15]) і можливими його змінами; переписував його через всі хорові обставини, можливости й неможливости, вираховував на годиннику, знов переписував, замовляв ноти, крім того писав до газет, розмовляв з різними людьми, поборював такі саботажі, про які сказати неможливо, старими ногами й хворим серцем облазив всі сабвейні драбини Ню Йорку, понижувався перед хористами... все для одної ідеї й цілі: дати нашу пісню нашим людям, щоб хоч трохи отямились від захланости до чого призвело лінивство й добрі заробітки, так що почали забувати, хто вони й що вони мали й мають до цього часу.

Разом з тим хотілось хоч як небудь залишити зразок того стилю виконання нашої пісні, який встановив свого часу Лисенко, а (без сорому казка) зберіг я й хоч сяк-так зберегти від псуття нашу пісню, що роблять свої й чужі, особливо російські малороси та свої новоамериканці, які нічого не чули, нічого не знають, а вчитись та знати немає де, та й не хочуть, бо "Америка — все". Ці мої змагання загал не зрозумів і не підтримав, а ті що зрозуміли, взяли це як моє бажання 'увіковічить себе" й почали саботаж.

Тепер співаків знайти трудніше ніж білу ворону і кожне протягання робить неможливим рекордування пісні через брак відповідного матеріялу й фахівців. Так з рекордуванням пісні.

Ваш О. Кошиць

---

[15]) Праця над репертуаром для зарекордування хорового співу. П. М.

21. XI. 1943.

Ви думаєте писати працю про дикцію в хоровому співові. Я б її назвав "Вимова в хоровому співі" — порадник дириґентам.

Це чудова ідея дати таку брошюру нашим махальщикам, може хоч через те вони звернуть увагу на слово. Мій метод завжди був такий (я його ніколи в Канаді, ні в Америці не вживав, бо він потребує спокійної роботи і постійного хору).

Спершу читаю текст я і пояснюю його всебічно, поширюючи в прозі поетичний стислий зміст поезії. Коли треба, даю історичні чи які інші справки. Далі заставляю весь хор читати слова голосно, хоч не в ритмі. Після того вчу музичну частину партій і потім вимагаю читати слова в ритмі, з павзами й ферматами. (Перед тим переводжу мелодію своїм паскудним голосом). Коли так вивчать музику всі хорові партії, тоді читаю слова разом всіма партіями, як вони вивчили, з власними особливостями кожної партії: павзами, нотами різної довгости, окремими вступами і др. Себто читати гуртом всю річ, як вона є написана в партитурі, а не співати. Далі спів йде шляхом звичайним. Особливо я уважав на вимову слів в піяно: чим тихіше, тим стараннiше вимовляти, особливо шелестівки.

Ваш О. Кошиць

———o———

8. I. 1944.

З Святим Різдвом та Новим Роком поздоровляю Вас і Вашу родину. Побажав би Вам багато й багато, коли б всі Нові Роки не були брехунами... Для нас українців та для нашої нещасливої батьківщини сподіватись чогось гарного не приходиться, нема для того ні ґрунту ні підстав. Хоч би Україна якось пережила те нещастя, що їй приніс минулий Новий Рік, та й на те надії мало.

Обоє ми слабували та так удвох і зустріли Новий

Рік, а згадавши які шляхи перейшли ми за останні двадцять п'ять "Нових Років"... заплакали. Але не з огірчення та жалю на пережиті прикрости та невдачі, а з того, що зараз ми є найбагатші жебраки на світі, бо в торбах наших набралось таких скарбів, за соту частку яких найбільші багатії світа віддали б усі свої скарби, а може й життя. Ті скарби є високі естетичні та моральні переживання, які дала нам наша музикальна до того ж ще й національна робота, про які можна говорити тільки з тим, хто те все сам пережив і бачив, а чого не можна переказати словами тому, хто того не зазнав. Згадували ми, плакали та молили Бога, щоб послав нам того ще хоч крихту перед смертю. Разом з тим пересувались перед нашими очима сотні облич співаків, на яких тоді сходив Дух Святий, та які можливо з примусу моєї волі, а все таки приймали участь в "безсмертній трапезі на горнім місці". А з ними пригадались і ті, хто хоч не переживав, то міг відчути й зрозуміти ті святі високі моменти...

Так от до трьох годин ночі. Добре ще що хоч свідків не було Тільки лямпадка ворушила тіні по стелі, а Божа Мати сумно дивилась на двох старих, окрадених дурнів, які просять скорбот, щоб бути щасливими, а жалів, щоб бути веселими... Я певний, що мало в цей час знайшлось на світі людей, щоб так зустрічали Новий Рік. До того ж додалась думка, що ті всі раювання знайшли ми в саду української пісні, мимо якого байдуже проходять мільйони людей, навіть не заглянувши, які так квіти ростуть...

Правда, що туди інколи заглядають особи з консерваторськими диплъомами й шпортаються там, але рай все залишається раєм і кому Бог одчинив на нього очі, той воліє залишитись там до смерти, як от нас двоє...

На Святий Вечір завітали до мене вінніпезці, як ті "тріє царіє со дари" та зробили мені щедрий вечір. Я вже дякував д-ру Димі, оце тепер Вам, о. В. Кушніру со братією, УНО Вінніпеґу, УНО Торонта. Напишіть мені, будь ласка, кому дякувати за дорогу увагу й дарунок?

Ваш О. Кошиць